

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI
Katedra slavistiky

**PROBLEMATIKA PŘEKLADU RELIGIÓZNÍ
TERMINOLOGIE**
(na materiálu ruštiny a češtiny)

Magisterská diplomová práce

Vypracovala: Bc. Michaela Tardonová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Problematika překladu religiózní terminologie (na materiálu ruštiny a češtiny)“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 25. 4. 2012

---

podpis

Děkuji Doc. PhDr. Zdeňce Vychodilové, CSc., za vedení diplomové práce
a poskytnutí materiálu a cenných rad.

---

podpis

Obsah

ÚVOD.....	6
1 ÚVOD DO PRAVOSLAVÍ.....	9
1.1 PRAVOSLAVÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ.....	11
2 PŘEKLAD ODBORNÉ TERMINOLOGIE	14
2.1 ODBORNÝ TEXT A ODBORNÝ STYL.....	14
2.2 ODBORNÝ PŘEKLAD.....	14
2.3 EKVIVALENCE V PŘEKLADU.....	16
2.4 BEZEKVIVALENTNOST	17
2.5 PŘEKLADOVÉ TRANSFORMACE	17
2.5.1 Lexikální transformace.....	18
2.5.2 Gramatické transformace.....	18
2.5.3 Lexikálně–gramatické transformace	19
3 ROZDĚLENÍ RELIGIÓZNÍ TERMINOLOGIE Z TEMATICKÉHO HLEDISKA	20
3.1 STAVBY SPOJENÉ S NÁBOŽENSKÝM ŽIVOTEM	20
3.2 VNĚJŠÍ A VNITŘNÍ ČLENĚNÍ CHRÁMU Z ARCHITEKTONICKÉHO HLEDISKA	20
3.3 VNITŘNÍ VYBAVENÍ CHRÁMU.....	21
3.4 BOHOSLUŽEBNÉ PŘEDMĚTY.....	21
3.5 BOHOSLUŽEBNÁ ROUCHA DUCHOVNÍCH A JEJICH DOPLŇKY	22
4 SLOVOTVORNÁ ANALÝZA	23
4.1 SLOVOTVORNÉ ZPŮSOBY V ČESKÉ LINGVISTICKÉ TRADICI.....	23
4.1.1 Morfologický způsob	24
4.1.2 Syntaktický způsob	24
4.1.3 Sémantický způsob	25
4.1.4 Přejímání slov	26
4.2 SLOVOTVORNÉ ZPŮSOBY V RUSKÉ LINGVISTICKÉ TRADICI	26
4.2.1 Lexikálně–syntaktický způsob	26
4.2.2 Morfologicko–syntaktický způsob.....	27
4.2.3 Morfologický způsob	27
4.2.3.1 Prefixace.....	27
4.2.3.2 Sufixace.....	28
4.2.3.3 Prefixálně–sufixální způsob	28
4.2.3.4 Bezsuffixální způsob	29
4.2.3.5 Kompozice	29
4.2.3.6 Abreviace	30
4.2.4 Slova přejatá	30
4.3 SLOVOTVORNÁ ANALÝZA RELIGIÓZNÍ TERMINOLOGIE	31
4.3.1 Jednoslovná pojmenování	31
4.3.1.1 Slova tvořící slovotvorný základ	32
4.3.1.2 Slova přejatá.....	32
4.3.1.3 Slova vzniklá prefixálním způsobem	33
4.3.1.4 Slova vzniklá sufixálním způsobem	33
4.3.1.5 Slova vzniklá prefixálně–sufixálním způsobem.....	34
4.3.1.6 Slova vzniklá bezsuffixálním způsobem.....	34
4.3.1.7 Slova vzniklá kompozicí	34
4.3.1.8 Slova vzniklá sémanticko–gramatickým přetvořením slov	35
4.3.2 Víceslovná pojmenování.....	35
4.3.2.1 Adjektiva vzniklá sufixálním způsobem	35
4.3.2.2 Adjektiva vzniklá prefixálně–sufixálním způsobem	36
4.3.2.3 Slovosled víceslovných pojmenování	36
5 ETYMOLOGICKÁ ANALÝZA	37
5.1 SLOVA DOMÁCÍHO PŮVODU	37
5.2 SLOVA PŘEJATÁ.....	42

5.2.1	<i>Původní grecismy a latinismy</i>	42
5.2.2	<i>Adaptované přejímky</i>	43
5.2.2.1	Změna b → в.....	44
5.2.2.2	Změna au, eu → ав, ев.....	44
5.2.2.3	Etacismus – změna e → и	45
5.2.2.4	Itacismus – změna ai, ei → е, и.....	45
5.2.2.5	Vypuštění koncovky –on.....	45
5.2.2.6	Vypuštění koncovky –os a –es.....	47
5.2.2.7	Slova přejatá z latiny	48
5.2.2.8	Slova přejatá z řečtiny	49
5.2.3	<i>Slova, přejatá z ostatních jazyků</i>	49
5.3	VÍCESLOVNÁ POJMENOVÁNÍ	50
6	PŘEKLAD RELIGIÓZNÍ TERMINOLOGIE	52
6.1	LEXIKÁLNÍ VÝPŮJČKY	53
6.1.1	<i>Lexikální výpůjčky z živých jazyků</i>	53
6.1.2	<i>Lexikální výpůjčky z církevní slovanštiny</i>	54
6.1.3	<i>Kalky</i>	56
6.2	LEXÉMY DOMÁCÍHO PŮVODU	56
6.3	NATURALIZACE V PŘEKLADU	56
6.3.1	<i>Užití lexika katolického ritu</i>	57
6.4	PŘEKLAD VLASTNÍCH JMEN	60
6.5	ŘEŠENÍ PROBLÉMU.....	61
	ZÁVĚR	63
	RÉSUMÉ	66
	PE3IOME	67
	PRAMENY A LITERATURA	74
	PŘÍLOHY	81

Úvod

Tato práce se nazývá „*Problematika překladu religiózní terminologie (na materiálu ruštiny a češtiny)*“. Předmětem práce je překlad pravoslavné terminologie z ruštiny do češtiny a problémy s ním spojené. Práce je soustředěna především na pravoslavnou terminologii spojenou s náboženskými stavbami, členěním pravoslavného chrámu, jeho vnitřním uspořádáním, bohoslužebnými předměty a bohoslužebnými rouchy duchovních. Cílem této práce je usoustavit nejednoznačný systém terminologie pravoslaví, spojený s náboženskými stavbami, bohoslužebnými předměty a rouchy duchovních.

Během hledání internetových zdrojů jsme našli mj. diplomovou práci týkající se pravoslavné terminologie¹, avšak i tato práce nás jen ujistila v tom, že pravoslavná terminologie není ucelená a mnoho lidí při jejím užívání v překladu chybuje. Sice existují jednak elektronické výkladové pravoslavné slovníky na internetu a jednak tištěné výkladové slovníky v ruštině, češtině nebo slovenštině, ale doposud nebyl publikován žádný takový dvojjazyčný slovník. Proto je naším cílem k této práci vytvořit také kvalitní rusko – český pravoslavný terminologický glosář z dané oblasti.

Již při psaní bakalářské práce² jsme se setkali s problematikou překladu pravoslavné terminologie a s rozdílností názorů při jejím užívání pravoslavnými duchovními. Tato rozdílnost je způsobena relativně krátkou existencí pravoslavné církve u nás a tedy nemožností vytvořit plně ekvivalentní lexiku. Pravoslavní u nás využívají často termíny, které jsou pouze převzaté z ruštiny, dále je využívána katolická lexika a terminologie českých pravoslavných. Dle našeho názoru je nejméně přijatelnou variantou užívání katolické terminologie. Termíny zde nejsou plně ekvivalentní a často vycházejí pouze ze slovesné podoby a jejich konotace mohou být velmi odlišné.

S ohledem na rozsáhlou terminologii užívanou v pravoslaví jsme se rozhodli zredukovat oblast našeho zájmu na terminologii spojenou s pravoslavnými chrámy, jejich členěním a vnitřním uspořádáním a bohoslužebnými předměty a rouchy duchovních.

---

¹ BLŠTÁKOVÁ, Veronika: *Terminologie pravoslavné konfese v ruském a českém kulturním prostředí*. (Magisterská diplomová práce). Brno: FF MU, 2011.

² TARDONOVÁ, Michaela: *Pravoslavné chrámové stavby v České republice*. (Bakalářská práce). Olomouc: FF UP, 2010.

Tato práce je rozdělena do šesti základních kapitol, které se dále člení na podkapitoly podle desetinného třídění. Pro odkazy jsme použili formu poznámek pod čarou, které na sebe navazují v každé kapitole.

V první kapitole se věnujeme krátce křesťanství a jeho třem základním směrům: katolicismu, pravoslaví a protestantismu. Dále zde stručně charakterizujeme jednotlivé směry a jejich odlišnosti od ostatních. Více jsme se zaměřili na rozdílnosti v dogmatech katolické a pravoslavné církve, neboť tyto církve se od sebe oddělili brzy a jejich vývoj je tedy odlišný. Velmi stručně popisujeme pravoslaví na našem území, od Cyrila a Metoděje, přes snahu husitů o reformu, renesanci pravoslaví v 19. století a budování prvních pravoslavných chrámů v západočeských lázeňských městech, přes založení Československé obce pravoslavné a osudy pravoslaví a pravoslavných věřících během druhé světové války, až po rok 1951, kdy Československá pravoslavná církev získala samostatnost. Také zde zmiňujeme hierarchii církve, jejíž název v současnosti zní Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku a neopomínáme také aktuální otázku vrácení majetku církvím.

V další kapitole se věnujeme překladu odborné terminologie. Charakterizujeme zde odborný text a styl a následně překlad odborného textu, který se od překladu uměleckého značně liší. Neponecháváme stranou ani ekvivalenci a adekvátnost překladu a typy ekvivalentů. Zde přímo navazujeme podkapitolou o bezekvivalentnosti, se kterou se v religiózní terminologii často setkáváme. V téže kapitole velmi stručně popisujeme tři druhy překladových transformací, které jsou doplněny příklady.

V třetí kapitole uvádíme rozdělení religiózní terminologie z tematického hlediska do pěti podkapitol na náboženské stavby, členění chrámu, vnitřní vybavení chrámu, bohoslužebné předměty a bohoslužebná roucha duchovních.

Čtvrtá kapitola se týká slovtvorné analýzy. Vzhledem k tomu, že analýzu provádíme na ruském materiálu, popisujeme zde slovtvorné způsoby v ruské lingvistické tradici. Avšak pro srovnání zde uvádíme také slovtvorné způsoby v české lingvistické tradici. U všech slovtvorných způsobů, v ruštině i češtině, uvádíme příklady. Kromě teorie se v této kapitole věnujeme konkrétně jednotlivým termínům podle rozdělení v kap. 3 této práci. Termíny pro lepší přehlednost dělíme na jednoslovné a víceslovné, a dále do podkapitol na slova, tvořící slovtvorný základ, slova přejatá a podle svého slovtvorného způsobu.

V následující kapitole se opět věnujeme analýze, ale tentokrát etymologické, jejímž smyslem je zjistit původ slova. V rámci etymologické analýzy uvádíme také výklad termínů v ruštině a jejich možné ekvivalenty v češtině, z nichž vybíráme ten nejvhodnější. Pojmenování zde dělíme na slova domácího původu a slova přejatá. Slova přejatá jsou dále rozdělena do dalších podkapitol na původní grecismy a latinismy, adaptované přejímky a přejímky z ostatních jazyků.

V poslední, šesté, kapitole naší práce se věnujeme problematice překladu religiózní terminologie. Vycházíme z analýz, provedených v předcházejících kapitolách a rozebíráme problematická místa v překladu, zejména bezekvivalentní lexiku a některé chyby v překladech do češtiny, a to vždy na konkrétních příkladech. Ruská pojmenování, jejichž český ekvivalent již zdomácněl, zde vynecháváme.

Při psaní diplomové práce jsme čerpali z odborných i beletristických publikací, časopiseckých článků a sborníků, pravoslavných kalendářů, brožur o pravoslavných chrámech, slovníků a internetu. Velmi přínosným zdrojem informací nám byla osobní korespondence s duchovními církevními obcí, zejména pak osobní korespondence s duchovním správcem církevní obce v Jihlavě, jer. Mgr. Janem Baudišem.

Co se týká metod zpracování, nejprve jsme shromažďovali materiál, tedy ruské pravoslavné termíny a termíny českého pravoslaví, z něhož jsme vybrali terminologickou oblast, kterou jsme se rozhodli zpracovat. Poté jsme pro duchovní správce církevní obcí vytvořili dotazník, týkající se českých ekvivalentů k nashromážděnému materiálu. Mezitím jsme se věnovali studiu odborné literatury z oblasti překladu, odborného textu, slovtvorby, křesťanství a pravoslavné a katolické terminologie. Poté jsme přešli k praktickému zpracování práce a rozhodli jsme se provést dvě analýzy nashromážděného ruského materiálu – slovtvornou a etymologickou, s cílem důkladnějšího pochopení jednotlivých termínů. Dále jsme také analyzovali možné české ekvivalenty a na základě vyplněných dotazníků, jsme rozebírali jednotlivé problematické termíny. V samotném závěru psaní práce jsme vytvořili rusko-český terminologický glosář z dané oblasti, který je připojen k této práci jako příloha.

Přílohy obsahují, kromě rusko-českého terminologického glosáře vyplněné dotazníky duchovních správců církevními obcí a schéma uspořádání příslušenství v oltářním prostoru za ikonostasem.

1 Úvod do pravoslaví

Křesťanství je spolu s judaismem, buddhismem a islámem jedním ze světových náboženství. Vznik křesťanství se datuje k počátku 1. stol. n. l. jako víra utlačovaných a otroků ve východních provinciích Římské říše. Ve 4. století za císaře Konstantina se křesťanství stalo oficiálním náboženstvím v Římské říši.

Během vývoje se křesťanství rozdělilo na tři základní směry: katolicismus, pravoslaví a protestantismus. Na křesťanství v západní Evropě měl vliv Řím, na křesťanství ve východní Evropě Byzanc. Kvůli těmto vlivům se východní a západní církve začaly odlišovat jak v architektuře, tak i liturgii a církevním uspořádání. To vedlo roku 1054 k církevnímu rozkolu, který měl za následek rozdělení jednotného křesťanství na římskokatolickou církev a pravoslavnou církev.

V 16. století, během reformace podnícené Martinem Lutherem³, došlo k dalšímu církevnímu rozkolu a následnému oddělení reformované německé a později anglikánské církve a vzniku protestantismu.

Katolicismus, pravoslaví a protestantismus mají sice společný základ, avšak liší se ve své organizaci, obřadech a dogmatech. Vzhledem k tomu, že katolicismus a protestantismus se od sebe oddělily relativně pozdě, nejsou rozdíly mezi nimi na první pohled tak zřejmé, jako rozdíly mezi katolicismem a pravoslavím.

Protestantismus vystupuje jako nejprostší církev. Vyznává pouze dvě ze sedmi svátostí – křest a eucharistii. Neuznává kult Panny Marie a svatých, ani složitou hierarchii, mnišství nebo celibát. Protestantismus se v 19. a 20. století snažil o vědecké chápání bible a celkově o sblížení církve a vědy.

Oproti tomu katolicismus je honosný, uznává celou řadu světců a mučedníků a dogmat. Všechny směry katolické církve jsou podřízeny nejvyššímu představiteli – papeži, se sídlem ve Vatikánu. I když v současnosti není katolicismus největší církví, co do počtu věřících⁴, stále si v některých evropských zemích drží výsostné postavení a svým vlivem zasahuje také do politického života.

---

³ Martin LUTHER (1483 – 1546), německý teolog, reformátor, zakladatel protestantismu.

⁴ Islám – 1,3 miliardy věřících; katolicismus – 1,13 miliardy věřících.

Pravoslaví, pravoslavná církev, orthodoxní církev nebo někdy také východní církev má sice ústředí v Cařihradě, avšak na rozdíl od katolicismu jsou jednotlivé církve autokefální, tedy samostatné, a nepodléhají jediné hlavě církve. Každá z patnácti autokefálních církví má svého nejvyššího představitele, jejichž tituly se liší s ohledem na místo působnosti⁵. Roku 988 sehrál důležitou roli při rozhodování knížete Vladimíra, zda přijmout západní nebo východní církev právě ten fakt, že se východní církev nevměšuje do světských záležitostí a je nezávislá.

Jak již bylo výše zmíněno katolicismus a pravoslaví se liší v dogmatech. Mezi ty nejzásadnější patří dogma o neposkvrněném početí přesváté Bohorodice. Katolíci jsou přesvědčeni, že se Panna Marie narodila bez hříchu. Oproti tomu pravoslaví učí, že se Bohorodice narodila s prvotním hříchem jako každý člověk, ale Bůh z ní tento hřích sňal. Prvotní hřích je odvozen od Adama. Adam se narodil bez hříchu, ale hříšníkem se stal poté, co ochutnal jablko, které mu podala Eva. Katolicismus tento prvotní hřích vysvětluje jinak. Podle něj se Adam narodil s prvotním hříchem, který z něj Bůh sňal. Ovšem když okusil jablko, stal se opět hříšným.

Dalším z rozdílů mezi církvemi je filioque. Podle katolicismu Duch svatý vychází jednak z Boha Otce, a jednak z Boha Syna, ale v pravoslavné tradici Duch svatý vychází pouze z Boha Otce. V katolické tradici také existuje dogma o očistci, které v pravoslaví vůbec neexistuje. Podle tohoto dogmatu putuje po smrti duše věřícího k Bohu, který ji soudí a nakonec rozhodne, zda duše půjde do ráje nebo do pekla. Před božím soudem se může duše věřícího očistit právě v očistci. S očištěním duše jsou spojeny také odpustky, které v pravoslaví neexistují.

Dogma, proti kterému pravoslavná církev ostře vystupovala, je dogma o papežově neomylnosti. Kvůli kritice bylo toto dogma upraveno a papež je nyní neomylný pouze v církevních záležitostech.

---

⁵ Patriarcha, patriarch, katolikos, arcibiskup, metropolita, metropolitan.

1.1 Pravoslaví na našem území

Kořeny pravoslaví na našem území jsou spojeny s misí Cyrila a Metoděje na Velké Moravě a sahají tak tedy do 9. století. Avšak po církevním rozkolu roku 1054 se situace zhoršila – slovanská církev a jazyk byly zakázány a žáci Cyrila a Metoděje pronásledováni. Ve 14. století požádal král Karel IV. papeže Klementa VI. o obnovu bohoslužeb ve slovanském jazyce, což nakonec o necelých sto let později vedlo k založení kláštera Na Slovanech.

Husité si byli vědomi toho, že římskokatolická církev má své kořeny v církvi východní a proto se snažili o reformu. Mohlo dojít ke spojení s Cařihradem, nebýt jeho dobytí Turky roku 1453.

Druhá polovina 19. století na našem území se nesla v duchu renesance pravoslaví. Věřící začali přestupovat k východní církvi a zajímali se o ni také intelektuálové jako František Ladislav Rieger, František Palacký, Karel Sladkovský, dr. František Brauner, ale také Karel Havlíček Borovský, který byl jinak k Rusku kritický. První bohoslužby se konaly v pronajatém chrámu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze. Následně se začaly budovat vlastní pravoslavné stavby, nejprve ve Františkových lázních (1887 – 1889) a následně v Karlových Varech (1893 – 1898) a Mariánských lázních (1900 – 1902).

Roku 1903 byl založen nepolitický spolek Pravoslavná beseda, avšak zájem o pravoslaví byl označován za panslavismus a rusofilství a přestupy na pravoslaví sledovala policie. Následně byly proti pravoslavným zahájeny represe rakousko-uherskou vládou a byl jim odebrán chrám sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí. Situaci během války zlehčovali pravoslavným v Čechách rumunští vojenští kněží, kteří sloužili v rakousko-uherské armádě.

Po první světové válce existoval v Československé republice svobodný náboženský život. Pravoslavná beseda se přeměnila ve spolek Československá obec pravoslavná, který byl schválen jako náboženská obec, jejímž prvním duchovním vůdcem byl Alexej Vaněk⁶ a následně archimandrita Sawatij⁷. Pravoslaví se těšilo

---

⁶ Jaroslav Alexej VANĚK (1877 – 1945), od roku 1921 působil v Praze. V roce 1923 odešel na Moravu.

⁷ SAWATIJ (1880 – 1959), vl. jménem Antonín Jindřich Vrabc. V letech 1922 – 1925 biskup České náboženské obce pravoslavné.

velkému zájmu a roku 1920 vznikla autokefální Československá církev – pokračovatelka cyrilometodějské a husitské tradice, která spadala pod srbskou církev. Jedním z nejvýznamnějších činitelů Československé církve byl biskup Gorazd⁸, který se po neshodách v církvi rozhodl spolu se svými stoupenci připojit k České náboženské obci pravoslavné v Praze. V Československé církvi zůstali přívrženci dr. Karla Farského⁹ a liberálně-radikálního směru. Tito přívrženci později utvořili Československou církev husitskou¹⁰. Pravoslavná obec v čele s biskupem Gorazdem přijala srbskou jurisdikci, která obci umožnila vytvořit vlastní autonomní status eparchie se sídlem v Praze. Následně byly roku 1929 v Československé republice zřízeny dvě eparchie – česká a podkarpatoruská.

Během druhé světové války se situace pravoslavných na našem území opět zhoršila, a to, když církev podpořila hnutí národního odporu a roku 1942 Petr Fafek¹¹, Vladimír Petřek¹² a Jan Sonnevend¹³ ukryli v kryptě katedrálního chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze parašutisty – atentátníky na Heydricha¹⁴. Na ukrývání se podíleli také otec Číkl¹⁵ a kostelník Ornest¹⁶. Bohužel tento úkryt byl prozrazen, parašutisté zahynuli v boji a otcové Číkl a Petřek a kostelník Ornest, i jejich rodiny byli okamžitě popraveni. Biskup Gorazd se rozhodl obětovat a napsal tři dopisy představitelům protektorátu, ale bez jakékoliv odpovědi byl zatčen a následně popraven. Ostatní spolupracovníci byli i s rodinami převezeni do koncentračního tábora Mauthausen, kde také zemřeli. Následně byla samotná církev postavena mimo zákon. Avšak i přes hrozbu smrti pravoslavná církev nadále fungovala a bohoslužby se sloužily tajně v soukromých bytech.

Po druhé světové válce pravoslavná církev obnovila svou činnost, avšak kvůli značnému rozrušení srbské církve se rozhodla přejít pod Ruskou pravoslavnou církev a

---

⁸ GORAZD (1879 – 1942), vl. jménem Matěj Pavlík. Katolický kněz, později biskup pravoslavné církve v Československu, propagátor cyrilometodějské tradice. Jako mučedník svatořečen roku 1987 v Olomouci.

⁹ Karel FARSKÝ (1880 – 1927), oponent biskupa Gorazda, zakladatel a předseda Klubu reformních kněží.

¹⁰ Přídomek husitská má církev od roku 1968.

¹¹ Petr FAFEK (1893 – 1942), aktivní člen odbojové organizace ÚVOD, ve svém bytě skrýval partyzány.

¹² Vladimír PETŘEK (1908 – 1942), kaplan v chrámu sv. Cyrila a Metoděje.

¹³ Jan SONNEVEND (1880 – 1942), předseda sboru starších pravoslavné obce při chrámu sv. Cyrila a Metoděje.

¹⁴ Reinhard Tristan Eugen HEYDRICH (1904 – 1942), zastupující říšský protektor Protektorátu Čechy a Morava. Jeden z hlavních organizátorů holocaustu.

¹⁵ Václav Alois ČIKL (1900 – 1942), od roku 1938 působil v Praze na žádost biskupa Gorazda. Duchovní správce pravoslavné farnosti v Praze.

¹⁶ Václav ORNEST (1887 – 1942), kostelník v chrámu sv. Cyrila a Metoděje.

roku 1946 vznikla Pravoslavná církev v Československu jako autonomní exarchát Ruské pravoslavné církve. Ta jí roku 1951 poskytla naprostou samostatnost a Českoslavná pravoslavná církev se tak stala autokefální.

Od roku 1993 zní oficiální název pravoslavné církve Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku. Díky těsnému spojení s pravoslavím na Slovensku zůstala církev jednotná i po rozpadu Československa. V současné době má pravoslavná církev čtyři eparchie – pražskou, olomoucko–brněnskou, prešovskou a michalovsko–košickou. V čele církve stojí vladyka Kryštof¹⁷, arcibiskup pražský a českých zemí, metropolita českých zemí a Slovenska. V současnosti se k Pravoslavné církvi v českých zemích a na Slovensku na území České republiky hlásí 20 628 osob¹⁸.

Momentálně se opět stala aktuální otázka vrácení majetku církvím, včetně církve pravoslavné. Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku netrpělivě čeká, jak tato situace dopadne, neboť až na několik výjimek se církevní obce potýkají s velkým nedostatkem finančních prostředků a jsou odkázány na dary věřících a turistů.

---

¹⁷ KRYŠTOF (nar. 1953), vl. jménem Radim Pulec. Od roku 2000 arcibiskup pražský a českých zemí, od roku 2006 metropolita českých zemí a Slovenska.

¹⁸ Údaje Českého statistického úřadu z roku 2011.

2 Překlad odborné terminologie

2.1 Odborný text a odborný styl

Odborný text specificky využívá příznakové prostředky jazyka, jejich organizaci a použití v odborném kontextu, s cílem odborně sdělovat a vysvětlovat fakta, ukázat příčiny a následky. Veškeré poznatky v odborném textu mají objektivní charakter a autor tuto objektivní skutečnost předává čtenáři a nevytváří svůj styl nebo nezaujímá své stanovisko. „Vědec (tedy odborník) na rozdíl od literáta nekultivuje formu jako takovou ... od autora odborného textu a autora překladu se vyžadují jiné přístupy a jiné metody.“¹⁹ Odborný text má přesně vymezenou skupinu čtenářů, to znamená, že čtenář originálu i čtenář překladu mají tentýž informační klíč a jejich komunikace je tudíž jednodušší.

Obecně jsou pro odborný styl charakteristické přesnost, jednoduchost a stručnost, logičnost, neosobnost jazykového vyjádření. Co se týká slovní zásoby, jsou používány termíny a terminologická sousloví v přímém, nominativním významu, standardní konstrukce a struktury.

2.2 Odborný překlad

Obecně je odborný překlad nebo překlad odborného textu jako proces otázka stále otevřená a často je podceňován a brán jako „něco méně náročného, méně závažného“²⁰, zejména proto, že v jednotlivých jazycích a odborných oblastech nejsou systémy terminologie dostatečně vypracovány a nemůže tak docházet ke konfrontaci těchto systémů, která je při překládání klíčová. Překlad odborného textu je podceňován také proto, že je zde minimální nebo žádná potřeba interpretace. Avšak, i přestože odborný překlad nezdůrazňuje interpretační fázi překladu, je překlad rozhodovací

---

¹⁹ PETŘÍKOVÁ, Jarmila: Odborný překlad: otázka strategie, komunikace a recepce aneb jak dalece mohou latinské případně řecké výroky či výrazy napomoci komunikaci v EU? (se zaměřením na právní text a právní kulturu). In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Philologica. Romanica XIV*. Olomouc: UP Olomouc, 2004. s. 50.

²⁰ HRDLIČKA, Milan: Odborný text a jeho translace. In: Gromová E., Hrdlička, M. (eds.). *Antologie teorie odborného překladu. (Výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Ostrava: Repronis, 2003. s. 59.

proces a to by bez interpretace nebylo možné. Odborný překlad se soustřeďuje především na přesnost významu a jeho odpovídající vyjádření, a je zde tedy částečně vyloučena autorova subjektivita.

Ačkoliv se v Ottově slovníku naučném lze dočíst, že překlady odborných textů „vyžadují naprosté věrnosti, zvláště také krajní přesnosti v terminologii a nedopouštějí tvůrčího podílu slovesného při vystihování slovesné formy, pro poučný a vědecký účel celkem podružné“²¹, není tato charakteristika zcela přesná a většina zainteresovaných se ztotožní s Jánem Horeckým, který uvádí, že se termíny „zásadne nemají prekladať, ale jednoducho substituovať.“²² Přitom ale počítá s tím, že je daný obor dostatečně vyvinutý a zároveň s ním i jeho systém pojmů a termínů – pojmenování pojmů, přičemž systém pojmů je nadjazykový. To znamená, že jazyková vyjádření pojmů mohou být rozdílná. Tyto rozdílnosti lze využít při překladech, kdy překladatelé tvoří nové termíny přebíráním z jiného jazyka a překládáním.

Pokud postoupíme vztah mezi pojmem a pojmenováním pojmu analýze, pak zjistíme, že mnohé vlastnosti pojmu nelze vyjádřit v tomto pojmenování a musíme se rozhodnout, které ze základních vlastností v pojmenování vyjádříme. Tato analýza je třeba pokud porovnáváme termíny mezi dvěma nebo více jazyky, neboť nám může ukázat, například, že termíny jsou shodné na všech úrovních, ale mají odlišnou onomatologickou strukturu (formální znění). Pro překladatele je nezbytné, aby znal sémantickou, onomatologickou a onomasiologickou strukturu překládaných termínů v případě, že není možné využít substituci a musí se tedy uchýlit k vlastnímu překladu.

Vzhledem k tomu, že tato znalost musí vycházet z logického spektra překládaných termínů, měl by překladatel v nezbytné míře ovládat terminologickou soustavu ve výchozím i cílovém jazyce a samozřejmě také spolupracovat s odborníky v dané oblasti. Dušan Žváček také uvádí rozdíl mezi překladem překladatele–specialisty a překladem, vyhotoveným nespecialistou: „Pro překladatele–nespecialistu je zřejmě základní překladovou jednotkou věta, ... pro překladatele–specialistu může být takovou základní jednotkou i větší tematický celek“²³.

---

²¹ *Ottův slovník naučný nové doby, dodatky*. Praha: Novina, 1938. s. 102.

²² HORECKÝ, Ján: O prekladani terminológie. In: Gromová E., Hrdlička, M. (eds.). *Antologie teorie odborného překladu. (Výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Ostrava: Repronis, 2003. s. 44.

²³ ŽVÁČEK, Dušan: *Kapitoly z teorie překladu I*. Olomouc: UP Olomouc, 1995. s. 20.

2.3 Ekvivalence v překladu

Překlad není jednoduchá záležitost, při které dochází k nahrazení znaků jednoho jazyka znaky jiného jazyka. Překladatel musí vyjádřit informaci tak, aby byla stejně srozumitelná příjemci originálu i příjemci překladu, tedy, aby byla ekvivalentní ve všech rovinách. Výsledkem překladu by tedy měl vždy být funkční ekvivalent, který je také základem překladu. Avšak v současné teorii překladu se ujímá místo termínu ekvivalence, který se vztahuje spíše k menším úsekům textu, termín adekvátnost, který se vztahuje k větším úsekům, například i k celému dílu.

Milan Hrdlička rozumí ekvivalencí „kvalitu relace mezi výchozím a cílovým jazykem“²⁴ a dále rozlišuje ekvivalenci jazykovou, textovou, sémantickou, funkční, překladovou (Hrdlička užívá termín komplexní) atd. Samotný ekvivalent je potom prostředek nebo jejich soubor k dosažení ekvivalence. Adekvátnost je podle Hrdličky „funkční rovnocennost prvků originálu a překladu, ... vyčerpávající reprodukce původního a přeloženého textu.“²⁵

Přímá ekvivalence nastává, má-li překladatel možnost využít přímé, tedy slovníkové ekvivalenty, proto je nezbytné, aby měl překladatel po ruce vždy dva slovníky: slovník terminologický obsahující jen odborné termíny, a slovník odborný, který obsahuje odborné texty. **Přímý ekvivalent** je tedy prosté překódování, které nám často pomáhá pochopit smysl textu. Avšak často není možné přeložit informaci doslovně, neboť mnohosémantických slov není mnoho, a následně tak dochází k posunům. Tady se ujímá své role **funkční ekvivalent**, který vyjadřuje obecný smysl, tedy invariant, informaci originálu, situaci, za níž informace probíhá a funkci, kterou originál splňuje. Je ale také možné, že termín má svůj slovníkový ekvivalent a ne pouze jeden. Zde je potřeba, aby překladatel vybral vhodný ekvivalent na základě kontextu. Hovoříme tedy o **kontextovém ekvivalentu**.

Avšak adekvátnost a ekvivalence neznamená totožnost, není zde reálná absolutní identita, proto je třeba rozlišovat mezi překladatelskou ekvivalencí a potenciálně dosažitelnou ekvivalencí.

---

²⁴ HRDLIČKA, Milan: O ekvivalenci v odborném překladu. In: *Rossica Ostraviensia. Lingua rossica in sphaera mercaturae*. Ostrava: FF OU, 1995. s. 169.

²⁵ HRDLIČKA, Milan: O ekvivalenci v odborném překladu. In: *Rossica Ostraviensia. Lingua rossica in sphaera mercaturae*. Ostrava: FF OU, 1995. s. 170.

Při výběru vhodného ekvivalentu je třeba, aby překladatel bral v úvahu rozdíly mezi sémantickými a gramatickými strukturami obou jazyků, s kterými je možné se vypořádat pomocí mezijazykových přeměn, tedy překladových transformací.

2.4 Bezekvivalentnost

Otázka bezekvivalentní slovní zásoby je problematická v každém konkrétním jazyce. Překladatel se vždy snaží čtenáři v cílovém jazyce sdělit to, co autor originálu a snaží se na něj i stejně působit, a nejen sdělení nahradit. Aby se překladatel vyrovnal s absencí ekvivalentu, musí brát ohled na cílového příjemce textu a na jeho schopnost pochopit text, ale také musí počítat s prostorovým a časovým posunem mezi originálem a překladem. Také je nezbytné, aby překladatel znal kulturní oblast, které se text týká.

Termín bezekvivalentnost může být někdy zaměňován za termín nepřeložitelnost, avšak bezekvivalentní slovní zásoba znamená absenci lexikální jednotky v cílovém jazyce, a ne nemožnost překladu lexikální jednotky.

Blízko k bezekvivalentní slovní zásobě mají také konotativní slova, která mají ve výchozím i cílovém jazyce shodný obsah, avšak svou konotací jsou rozdílné a tudíž vyvolávají u příjemce originálu a příjemce překladu jiné emocionální asociace.

Část religiózní terminologie, kterou se v naší práci zabýváme, je tvořena bezekvivalentním lexikem. Jedná se například o pojmenování bohoslužebných rouch a předmětů a vybavení chrámů (*epitrachil, felon, stichar, artos, diskos, analoj*, aj.). Tyto výrazy jsou do češtiny transkribovány. Překladu religiózní terminologie se budeme podrobněji věnovat v kap. 6 této práce.

2.5 Překladové transformace

Překladová transformace je proces, při němž se překládaná jednotka výchozího jazyka v cílovém jazyce formálně změní v jinou, tedy ve svůj transform, přitom ale zůstane zachován obecný invariant obsahu. Znalost překladových transformací a způsobu jejich užívání pomáhá vyhnout se negativním přenosům, překladatelské interferenci a komunikačním šumům. Někteří teoretici překladu uvádí dva, tři nebo čtyři

druhy překladových transformací – gramatické, stylistické, lexikální a lexikálně-sémantické. V práci ale vycházíme z nejčastějšího dělení překladových transformací a uvádíme zde – lexikální, gramatické a lexikálně-gramatické transformace.

2.5.1 Lexikální transformace

Lexikální transformace se zabývají lexikálně sémantickou strukturou. Dochází zde k záměně lexikální jednotky výchozího jazyka za jednotku cílového jazyka, která má ovšem jinou sémantickou motivaci. V odborném překladu nemají lexikální transformace takovou váhu a nejsou tak časté jako v uměleckém překladu, avšak u narativnějších žánrů odborného stylu se vyskytují častěji.

Mezi lexikální transformace patří **transkripce**, tedy přepis na základě zvuku, kdy se jednotka přizpůsobuje cílovému jazyku – *Shakespeare (Шейкспир)*, **transliterace**, při které je zachována původní podoba jednotky výchozího jazyka i v cílovém jazyce – *boss (босс)*, **kalkování**, tedy postup, při kterém je jednotka překládána na základě jednotlivých morfémů a ne jako celek – *колокольня (zvonice)* a *mrakodrap (небоскреб, хмарочос, skyscraper)*. Transformace konkretizace a generalizace jsou někdy řazeny do zvláštní skupiny již zmíněných lexikálně-sémantických transformací. **Konkretizace**, jak již samotný název napovídá, spočívá v záměně slova nebo slovního spojení s obecnějším významem za slovo nebo slovní spojení s užším, konkrétnějším významem – *to come (přijíždět, přicházet)*. **Generalizace** je potom opakem konkretizace, kdy je jednotka s užším významem zaměněna jednotkou s širším významem – *Pil Pražskou. (Он пил водку)*.

2.5.2 Gramatické transformace

Gramatické transformace se týkají formální struktury. Dochází zde k záměně překládané syntaktické konstrukce za jinou, kdy se nemění lexikální obsah, ale pouze mluvnické kategorie. Gramatické transformace jsou v odborném stylu důležitým překladatelským postupem, neboť nám pomáhají vyrovnat se například s ruskými kondenzovanými výrazy nebo pasivními konstrukcemi, ale také s překladem jazykových šablon – ustálených, standardních obrátů.

Nejčastěji užívaným postupem je nejspíše **transpozice**, nebo-li záměna slovních druhů. Zde rozlišujeme pronominalizaci, nominalizaci a verbalizaci – *Čekala jsem na sestru, ale ona nepřišla*. Dále jsou časté **záměny trpných konstrukcí činnými**, neboť odborný styl v ruštině mnohem častěji využívá trpný rod. Z dalších gramatických transformací můžeme uvést **záměny slovních tvarů**, tedy kategorií rodu, čísla, apod. – *новая информация (nové informace)*, **záměny větných členů**, což lze nejčastěji pozorovat na shodném a neshodném přívlastku – *дом дыжа (kamarádův dům)*, a dále **multiverbizaci** a její opak **univerbizaci**, kdy nejsou jazyky shodné co do počtu lexikálních jednotek – *оказать помощь (pomoci)*.

Další gramatické transformace probíhají na úrovni vět. Patří zde **záměny gramatického statutu vět**, kdy dochází k záměnám pasivních a aktivních konstrukcí – *Завод был построен рабочими. (Dělníci postavili závod)*. Velmi časté je také **syntaktické rozvolnění** při překladu infinitivních a přechodníkových konstrukcí.

2.5.3 Lexikálně–gramatické transformace

Při používání lexikálně–gramatických transformací musí mít překladatel na zřeteli mezikulturní charakter překladu. V odborném překladu se tento typ transformací objevuje méně, častěji u narativnějších žánrů.

Mezi lexikálně–gramatické transformace patří **rozšíření informačního základu**, což lze nejčastěji pozorovat při překladu reálií – *Агра (indické město Agra)*, **antonymický překlad**, což je transformace, při níž se použije opačná forma a zároveň je zachován význam – *Неžertуй! (Я вам серьезно говорю.)*, dále potom **kompenzace**, která se často užívá při překladu expresivních výrazů tak, aby tyto zůstaly zachovány – *Убери винице! Только пей сегодня! (Dej pryč to víno! Dnes pořád jenom chlastáš!)*, **celkové přehodnocení**, které se využívá při překladu frazeologismu, aby byl zachován invariant a zároveň byl text srozumitelný čtenáři – *Жак sedláci u Chlumce. (Как увед под Полтавой.)* a **explikace**, neboli opisný překlad, který se taktéž hojně využívá při překladu reálií – *уха (rybí polévka)*.

3 Rozdělení religi0zní terminologie z tematického hlediska

Pro lepší přehlednost o postavení pravoslavné terminologie ve slovní zásobě zde uvádíme její třídění s ohledem na náš ústřední zájem, kterým jsou pravoslavné náboženské stavby, jejich vnitřní a vnější uspořádaní a vybavení, bohoslužebné předměty a bohoslužebná roucha a jejich doplňky. Jednotlivé výrazy jsme čerpali z tištěných a internetových zdrojů, a to z webových stránek „www.mari.eparhia.ru“ a „www.odl-ru.ru“, knih „*Realie ruské pravoslavné církve*“, „*Православие от а до я*“ a „*Первые шаги в храме*“, a z časopisu „*Ikona*“. Z nashromážděného materiálového korpusu, který činí 526 výrazů, jsme vybrali 102 jednoslovných a víceslovných výrazů, které se týkají oblasti našeho zájmu, a kterými se zabýváme v této práci. Tyto výrazy jsou řazeny v abecedním pořádku.

3.1 Stavby spojené s náboženským životem

Církevní stavby, s nimiž se v praxi nejčastěji setkáváme, jsou v ruštině označovány těmito termíny (16)²⁶: *звонница* (*zvonice*), *капелла* (*kaplička*), *колокольня* (*zvonice*), *лавра* (*lávra*), *монастырь* (*monastýr*), *придел* (*boční oltář*), *пустынь* (*pustyně*), *собор* (*chrám*), *кафедральный собор* (*katedrální chrám*), *храм* (*chrám*), *кладбищенский храм* (*hřbitovní chrám*), *приходский храм* (*farní chrám*), *ставропигиальный храм* (*patriarší chrám*), *церковь* (*chrám*), *приходская церковь* (*farní chrám*), *часовня* (*kaple*).

3.2 Vnější a vnitřní členění chrámu z architektonického hlediska

V této podkapitole uvádíme termíny spojené s vnějším a vnitřním architektonickým uspořádaním pravoslavného chrámu (13)²⁷. Některé, zde

²⁶ Zdroj terminologie: „*Ikona*“, „*Первые шаги в храме*“ a „*Православие от а до я*“.

²⁷ Zdroj terminologie: «<http://old-ru.ru/prav.html>» a «<http://mari.eparhia.ru/churches/hram>».

uvedené, výrazy nejsou religiózního, ale architektonického rázu. Avšak v naší práci je ponecháváme, neboť jsou nedělitelnou součástí pravoslavného chrámu: *алтарь* (*oltářní prostor*), *апсида* (*apsida*), *иконостас* (*ikonostas*), *крестильня* (*křtitelnice*), *купол* (*korule*), *неф* (*chrátová loď*), *паперть* (*vnější předsíň*), *пилястра* (*pilastr*), *портал* (*portál*), *притвор* (*předsíň*), *ризница* (*říznice*), *фронтон* (*fronton*), *храм* (*střední část chrámu*).

3.3 Vnitřní vybavení chrámu

Následující termíny označují předměty, které tvoří vnitřní zařízení pravoslavného chrámu (23)²⁸: *амвон* (*ambon*), *аналой* (*analoj*), *врата* (*dveře*), *дьяконские врата* (*diákonské dveře*), *царские врата* (*svaté dveře*), *горнее место* (*horní místo*), *дикириу* (*dikirij*), *жертвенник* (*žertveník*), *завеса* (*орона*), *икона* (*ikona*), *запрестольная икона* (*zaprestolní ikona*), *кафедра* (*biskupské křeslo*), *клирос* (*kliros*), *колокол* (*zvon*), *крест* (*kříž*), *лампада* (*lampa*), *паникадило* (*panikadilo*), *поликандилы* (*polykandila*), *престол* (*prestol*), *семисвечник* (*sedmiramenný svícen*), *солея* (*solea*), *трикириу* (*trikirij*), *хоругвь* (*korouhev*).

3.4 Bohoslužebné předměty

Předměty, které využívají kněží během církevních obřadů, jsou označovány následujícími termíny (30)²⁹: *агнец* (*beránek*), *антиминс* (*antimins*), *артос* (*artos*), *венцы* (*koruny*), *губка* (*houbička*), *дароносица* (*daronosice*), *дарохранительница* (*darochranitelnice*), *дискос* (*diskos*), *евангелие* (*evangelium*), *звездица* (*hvězdice*), *индиктия* (*indicie*), *кадильница* (*kadidelnice*), *катасаркий* (*katasarka*), *киот* (*kivot*), *ковш* (*kovšík*), *копие* (*korí*), *крест* (*kříž*), *напрестольный крест* (*naprestolní kříž*), *кропило* (*кропенка*), *купель* (*křtitelnice*), *ложечка* (*lžíce*), *мирница* (*myrnice*), *миро* (*myro*), *орлец* (*orlec*), *подсвечник* (*svícen*), *покров* (*pokrovec*), *покровцы* (*pokrovce*), *потир* (*kalich*), *просфора* (*prosfora*), *рипида* (*ripida*).

²⁸ Zdroj terminologie: „Первые шаги в храме“ a „Православие от а до я“.

²⁹ Zdroj terminologie: „Реальіе рускѣ православноѣ цѣркве“ a „Православие от а до я“.

3.5 Bohoslužebná roucha duchovních a jejich doplňky

Zde uvádíme pojmenování rouch a doplňků, které kněží oblékají během církevních obřadů (20)³⁰: *епитрахиль* (*epitrachil*), *жезл* (*žezlo*), *камилавка* (*kamilavka*), *меч духовный* (*duchovní meč*), *митра* (*míttra*), *набедренник* (*nábederník*), *наперсный крест* (*náprsní kříž*), *омофор* (*omofor*), *орарь* (*orár*), *панagia* (*panagie*), *подрясник* (*podrjasník*), *поручи* (*parukávníky*), *посох* (*archijerejské žezlo*), *пояс* (*pás*), *риза* (*říza*), *ряса* (*rjasa*), *саккос* (*sakos*), *скуфья* (*skufie*), *стихарь* (*stichar*), *фелонь* (*felon*).

---

³⁰ Zdroj terminologie: „*Realie ruské pravoslavné církve*“ a „*Православие от а до я*“.

4 Slovotvorná analýza

Tato kapitola se věnuje slovotvorné analýze jednoslovných a víceslovných pojmenování pravoslavných chrámových staveb, jejich vnějšího a vnitřního uspořádání a vybavení, bohoslužebných předmětů a rouch kněží, a to jednak z hlediska morfologického, a jednak z hlediska syntaktického. Analýzu jsme prováděli na materiálu ruských religiózních termínů a při slovotvorné analýze se tedy řídíme ruskou lingvistickou tradicí. Pro srovnání uvádíme také přístup českých bohemistů reprezentovaných Bělou Poštolkovou, Miroslavem Roudným a Antonínem Tejnorem.

Jak již bylo v předcházejících kapitolách³¹ uvedeno, termíny se nemají překládat, ale jednoduše substituovat. Podmínkou substituce je již vypracovaný systém terminologie v dané oblasti. Pokud ovšem systém terminologie ještě není vybudovaný, je třeba termín vytvořit přejímáním z jiného jazyka nebo se uchýlit k vlastnímu překladu termínu podle slovotvorných zákonitostí, které jsou v každém jazyce více nebo méně odlišné.

Podle slovotvorné analýzy slova rozlišujeme základ a koncovku (flexi) slova. Základ slova vzniká odtržením koncovky a nese lexikální význam slova. Základ slova je tvořen prefixem, kořenem a sufixem. Koncovka slova vyjadřuje gramatický význam slova a jeho syntaktické vlastnosti ve větě, tj. vztah daného slova k jiným slovům ve větě.

4.1 Slovotvorné způsoby v české lingvistické tradici

V české lingvistické tradici existuje několik způsobu tvorby nových slov. Nová slova mohou vznikat morfologicky, syntakticky, sémanticky nebo přejímáním z cizích jazyků.

Z morfologického hlediska mohou slova vznikat derivací neboli odvozováním, kompozicí neboli skládáním, nebo také abreviací, tedy zkracováním, čímž vznikají iniciálové zkratky a zkratková slova.

---

³¹ Kap. 2.2 *Odborný překlad*. s. 8.

Ze syntaktického hlediska vznikají nová slova vytvářením terminologických sousloví a ze sémantického hlediska zpřesňováním významu slova z běžného jazyka nebo metonymickým a metaforickým přenášením významu slov.³²

4.1.1 Morfologický způsob

Pro češtinu je příznačná **derivace** ze základových slov pomocí afixace, tedy pomocí sufixů, někdy také prefixů nebo sufixálně prefixálního způsobu. Nejčastější je prefix *ne-* a sufixy *-č*, *-ka*, *-ost* u substantiv, u adjektiv jsou to sufixy *-ový*, *-ný*, *-ský* nebo *-cký*. Např. *archijerejský*, *bohorodička*, *diákonský*, *chrámový*, *katedrální*, *patriarší*, aj.

Dalším slovotvorným způsobem je **kompozice** slov, kterou na přelomu 19. a 20. století čeští lingvisté odmítali jako způsob charakteristický pro němčinu. Kompozice je přitom starší než derivace. Např. *dvojsvíčník*, *jeromonach*, *myropomazání*, *sedmisvíčník*, apod.

Nezanedbatelnou úlohu v odborné terminologii mají zkratky a zkratková slova vzniklá **abreviací**, a to především v psaných projevech. Výhodou abreviace je, že „tvoření zkratk je prakticky neomezené“³³ a tudíž mohou vznikat zkratky hláskové i slabičné. Zkratková slova mají mnohdy mezinárodní charakter. Např. *PVC* – *polyvinylchlorid*, *kovral* – *Koberce ve Vratislavicích u Liberce*.

4.1.2 Syntaktický způsob

Syntakticky jsou tvořeny víceslovné termíny, nejčastěji dvouslovné, méně potom tříslavné a další. Terminologická sousloví tvoří jeden gramatický a lexikální celek a jejich ekvivalenty mohou být jednak víceslovná, jednak jednoslovná pojmenování.

Dvouslovné termíny jsou nejčastěji tvořeny spojením adjektivního přívlastku a určovacího substantiva nebo spojením substantiva s neshodným přívlastkem v genitivu.

³² Slovotvorné způsoby podle B. Poštolkové, M. Roudného a A. Tejnora „*O české terminologii*“.

³³ POŠTOLKOVÁ, B., ROUDNÝ, M., TEJNOR, A.: *O české terminologii*. Praha: Academia, 1983. s. 46.

Co se týká významové struktury souslovných termínů, dělí se tyto následovně: spojení termínů, spojení slov a terminologické frazeologismy.

Příkladem syntaktického způsobu tvoření slov jsou dvouslovná pojmenování *horní místo, královské dveře, náprsní kříž, svaté dveře, zapřestolní ikona*.

4.1.3 Sémantický způsob

Jedním ze způsobů tvoření slov ze sémantického hlediska je **zpřesňování významu slov z běžně sdělovacího jazyka**. Význam těchto terminologizovaných slov přejatých z běžného jazyka se nemění, ale pouze zpřesňuje. Díky tomuto způsobu se termínem může stát v podstatě jakékoliv slovo, pokud se začne využívat v odborné oblasti a bude mít vymezen význam. Např. *rodinný dům* – právně ustanoven obytnou plochou.

Metaforické a metonymické přenášení slov, resp. jejich významu, umožňuje podle shody některých znaků slova nebo podle věcné souvislosti použít existující termín pro pojmenování jiného pojmu. Samozřejmě jsou zde myšleny metafory plně automatizované, již bez původního stylového zabarvení slova. Např. *koruna, hlava, rameno*, aj.

Mnohé termíny mají charakter lexikální metonymie, kdy mohou být tvořeny užitím dějového substantiva pro pojmenování pojmu, který s daným dějem souvisí. Lexikální metonymie může také vzniknout v důsledku zestručňování víceslovných pojmenování, kdy se část termínu zobecní a poté i pravopisně přizpůsobí. Někdy mohou tyto termíny vzniknout podle pojmenování místa, kde se například předměty vyrábějí.

Avšak některé metonymické termíny mohou způsobovat komplikace, a to když jsou různé pojmy užívány v jednom oboru a ani jejich kontext se přesně neliší. Jedná se například o termín *plurál*, který označuje jednak gramatickou kategorii, jednak slovní tvar.

4.1.4 Přejímání slov

Při vytváření nových termínů je nejfrekventovanějším způsobem jejich přejímání z cizích jazyků. V závislosti na historickém a společenském kontextu se během posledních sta let na našem území nejčastěji přejímala slova z němčiny, následně ruštiny a poté z angličtiny.

Obecně jsou v odborné terminologii v největším počtu zastoupena slova přejatá z latiny a řečtiny, následně z francouzštiny, angličtiny a němčiny. Samozřejmě v každé odborné oblasti se poměr přejatých slov z jednotlivých jazyků liší. Toto potvrzuje i pravoslavná terminologie, v které nejvíce přejatých slov pochází z řečtiny a latiny. Přejatá slova jsou např. *artos*, *diskos*, *epitrachil*, *felon*, *ikona*, *ikonostas*, *stichar*, *žertveník*.

4.2 Slovotvorné způsoby v ruské lingvistické tradici

Čeština a ruština jsou jazyky slovanské a jsou tedy blízké i co se týká slovotvorné struktury. Přesto jsou rozdíly v přístupu teoretiků k této problematice. Ruská lingvistická literatura rozlišuje tři základní způsoby tvorby nových slov, a sice: lexikálně-syntaktický, morfologicko-syntaktický a morfologický³⁴. Kromě těchto slovotvorných způsobů uvádíme v naší práci také přejímání slov z cizích jazyků.

4.2.1 Lexikálně-syntaktický způsob

Při lexikálně-syntaktickém způsobu tvoření nových slov dochází ke spojování dlouhého slovního spojení v jedno slovo. Na rozdíl od slov složených, která jsou tvořena pouze z plnovýznamových slov, jsou slova spojená tvořena ze slovních spojení různých slovních druhů, které zároveň zachovávají svůj slovosled. Například adjektivum *сумасшедший* vzniklo ze slovního spojení „с ума сведший“ a adjektivum *труднодоступный* ze slov „трудно доступный“.

---

³⁴ Vycházíme ze slovotvorných způsobů podle Z. A. Potichy „Современное русское словообразование“.

4.2.2 Morfologicko-syntaktický způsob

Při morfologicko–syntaktickém způsobu vzniká nové slovo přechodem z jednoho slovního druhu v jiný, aniž by došlo ke vnějším změnám ve slově. Rozlišujeme zde dva procesy: lexikalizaci gramatické formy a sémanticko–gramatické přetvoření slova.

Během **lexikalizace gramatické formy** ztrácí nové slovo původní gramatické příznaky a získává příznaky nové gramatické třídy, do které nově spadá. Příkladem mohou být adverbia, která vznikla ze substantiv v instrumentálu – *чудом, утром, летом* apod. **Sémanticko–gramatické přetvoření slov** se týká těch substantiv, která vznikla z adjektiv a participií, například substantivum *трапезная*.

4.2.3 Morfologický způsob

Morfologický způsob tvoření nových slov je nejširší a nejproduktivnější. Lze dokonce říci, že je to hlavní způsob tvoření slov v ruštině. Nová slova jsou zde tvořena pomocí různorodého spojování slovotvorných morfémů. Morfologický způsob slovotvorby můžeme rozdělit na následující druhy: prefixaci, sufixaci, prefixálně-sufixální způsob, bezsufixální způsob a kompozici.

4.2.3.1 Prefixace

Jak již samotný název napovídá, prefixální způsob tvoření slov znamená připojení prefixu k již existujícímu slovu. Toto je nejjednodušší způsob tvoření slov, neboť slovo, ke kterému prefix připojujeme, existuje a prefix není schopen změnit slovo na jiný slovní druh. Navíc prefixace se neopírá o základ slova, ale o slovo celé.

Tento způsob převládá, neboť pouhé připojování prefixů k jednomu slovu dokáže vytvořit řadu zcela nových slov s různým významem. Například prefixací slovesa *ходить* vzniknou slovesa s novým významem *в-ходить, вс-ходить, вос-ходить, вы-ходить, до-ходить, за-ходить, ис-ходить, от-ходить, под-ходить, при-ходить, про-ходить, с-ходить* atd. Dalším příkladem prefixace jsou slova: *безверие, возносить, воскресение, воскресить, некрестить, послужить*,

прамать, праотец, проповедовать, сжалиться, смирить, совершить, согрешить, умилосердиться, ај.

4.2.3.2 Suffixace

Tak jako v případě prefixálního způsobu vzniká slovo připojením prefixu, při sufixálním způsobu vzniká nové slovo připojením sufixu. Avšak na rozdíl od slov vzniklých prefixálním způsobem, se mohou tato nově vzniklá slova stát jiným slovním druhem. To ovšem závisí na charakteru sufixu, neboť každý sufix se připojuje vždy k určitému slovnímu druhu. Obecné sufixy, které by se daly použít pro různé slovní druhy, v ruštině neexistují. Suffixace je o to složitější, že při ní může docházet ke střídání hlásek a tím může dojít ke změně fonetické a písmenné. Ve většině případů se sufix nepřipojuje k celému slovu tak, jak je tomu u prefixace, ale k základu slova. Připojení sufixu k celému slovu je možné pouze pokud je slovo základ nebo pokud má slovo nulovou koncovku. Nejrozšířenější je užívání suffixace u substantiv a adjektiv, méně potom u sloves.

Příkladem tvoření slov pomocí suffixace je substantivum *спаситель* ← *спаси/тель* ze slovesa *спаси* nebo adjektiva *духовный* ← *дух-овн(ый)* ze substantiva *дух* a *патриарший* ← *патриарш-еск-ий* ze substantiva *патриарх*. Dále jsou to výrazy: *архиерейский, верование, воскресение, искупление, молитв(а), мученик, страдание, творец, ај.*

4.2.3.3 Prefixálně–sufixální způsob

Nová slova mohou vzniknout také kombinací dvou výše uvedených způsobů, kdy dochází zároveň k připojení prefixu i sufixu. U slov vzniklých prefixálně–sufixálním způsobem je koncovka vždy nepřízvučná a v případě, že je v původním slově přízvuk na koncovce, pak se u nově vzniklého slova přízvuk posouvá na předcházející samohlásku. Prefixálně–sufixální způsob se nejčastěji vyskytuje u substantiv a adjektiv, méně u sloves a adverbí.

Jedná se například o substantiva *безверие* ← *без-вер-иј-е* a *беспокойство* ← *бес-покой-ств-о*, a adjektiva *бессмертный* ← *бес-смерт-н(ый)* a *настольный* ← *на-*

столь-н-ый. Kromě těchto výraz jsou to také například pojmenování *настольный*, *понеделный*, *посмертный* apod.

4.2.3.4 *Bezsuffixální způsob*

V ruštině existuje mnoho slov, resp. substantiv, která vznikla tzv. **substantivizací**, tj. odejmutím sufixu od sloves, adjektiv a participií. Nejrozšířenější jsou slova, která vznikla z přístavkových sloves. Tato substantiva se tvoří jednoduše a často spadají do oblasti terminologické. Méně rozšířená jsou slova, která vznikla bezsuffixálním způsobem **ze základu adjektiv a participií**.

Vzhledem k tomu, že při tomto způsobu tvoření slov jsou přítomny fonetické i morfologické jazykové prostředky, nazval je V. V. Vinogradov foneticko-morfologickým způsobem. Jiní vědci, jako například N. M. Šanskij, je označili jako bezafixální způsob.

Jako příklad lze uvést slova *дар* ← дарить, *кадило* ← кадить, *звон* ← звенеть, *приход* ← приходить aj.

4.2.3.5 *Kompozice*

Kompozice neboli spojování slov je jedním z nejčastějších způsobů tvoření nových slov v ruštině, především substantiv a adjektiv. Kompozice se často, avšak ne vždy, uskutečňuje pomocí interfixů, tedy přidáním samohlásek *-o-* a *-e-* mezi spojovaná slova.

Slova, která vznikla kompozicí, se nejčastěji vyskytují v oblasti terminologické. Složená slova jsou charakteristická svou krátkostí a sémantickou nasyceností (plností), a i proto je častěji upřednostňováno složené slovo před slovním spojením. Nejčastěji jsou tvořena kompozicí ze dvou slov, řidčeji ze tří nebo více slov. Co se týká slovních druhů, jedná se zde o substantiva a adjektiva.

Typickým příkladem tvoření slov kompozicí pomocí interfixu je *богородица* ← бог-**о**-род-**иц**(а) ze slov *бог* a *родица* (*родить*), bez interfixu *двухсвечник* ← дв-**ух**-свеч-**ник** ze slov *два* (два) a *свечник* (*свет*).

4.2.3.6 Abreviace

Abreviace, při které vznikají zkratky nebo zkratková slova (abreviatury), je slovotvorný způsob pro ruštinu taktéž příznačný. Abreviace spočívá ve spojení částí dvou nebo více slov, což nám umožňuje jedním slovem vyjádřit složitý jev nebo předmět.

Příkladem abreviace jsou termíny *комсомол* ← коммунистический союз молодежи, *совхоз* ← советское хозяйство, *вуз* ← высшее учебное заведение, *ГУМ* ← государственный универсальный магазин aj.

4.2.4 Slova přejatá

V odborné terminologii se také často objevují přejímky z cizích jazyků. Přejatá slova se objevovala již dávno a některá se dlouhodobým užíváním vžila a již nejsou pocíťována jako cizí. Tato slova tedy zdomácněla a přizpůsobila se gramatice a pravopisu jazyka, do kterého byla přejata.

Přejímání cizích slov do ruštiny sahá až do epochy Petra I., který byl znám svou prozápadní orientací. Od té doby byla přejímána celá slova, z nichž některá se v průběhu vývoje jazyka přizpůsobila ruské lingvistické tradici, nebo elementy slov. V pravoslavné terminologii pozorujeme časté přejímání slov z řečtiny, a to díky blízkému vztahu ruského pravoslaví a Byzance. Slovům, přejatým nejen z řečtiny, se budeme blíže věnovat v rámci etymologické analýzy religiózní terminologie.³⁵

Jako příklad přejatých slov můžeme uvést, například, tyto výrazy: *ангел*, *апостол*, *евхаристия*, *катехумен*, *литургия*, *панихида*, *патриарх*, *пресвитер*, *процессия*, *символ*, *синод*, aj.

---

³⁵ Kap. 5.2 *Slova řecko-latinského původu*. s. 42 – 45 a kap. 5.3 *Slova, přejatá z ostatních jazyků*. s. 46.

4.3 Slovotvorná analýza religiózní terminologie

Jak již bylo uvedeno výše, rozhodli jsme se zredukovat oblast našeho zájmu na terminologii spojenou s pravoslavnými chrámy a bohoslužebnými předměty a rouchy. V následujících podkapitolách jsou jednotlivé termíny rozdělené na jednoslovná a víceslovná pojmenování, a následně podle svého slovotvorného způsobu na slova tvořící slovotvorný základ, slova přejatá, slova vzniklá prefixací, sufixací, prefixálně-sufixálním způsobem, bezsufixálním způsobem, dále slova, která vznikla kompozicí a slova, která vznikla sémanticko-gramatickým přetvořením, vždy v abecedním pořádku. Slovotvornou analýzu provádíme u 102 výrazů.

U jednotlivých výrazů provádíme analýzu, abychom zjistili slovotvorný základ slova. Každý výraz má podtržítka označen přízvuk, abychom mohli sledovat případné kolísání přízvuku. Kromě toho je také zvýrazněn slovotvorný základ a formant slova. Při slovotvorné analýze nám byl základem „*Словообразовательный словарь русского языка*“³⁶.

4.3.1 Jednoslovná pojmenování

Jednoslovná pojmenování tvoří početnou skupinu (89), proto je dále pro lepší přehlednost dělíme na slova, která jsou sama o sobě slovotvorným základem, na slova vzniklá prefixací, sufixací, na slova vzniklá prefixálně-sufixálním způsobem a bezsufixálním způsobem, na slova vzniklá kompozicí a sémanticko-gramatickým přetvořením. V případě přejímek z cizích jazyků, provádíme analýzu u adaptovaných slov, tedy těch, která již zdomácněla a podléhají pravopisným a gramatickým pravidlům ruského jazyka. Ostatní výrazy zde uvádíme jako slova přejatá a podrobněji se jim budeme věnovat v následující kapitole v rámci etymologické analýzy slov. Stranou zde také ponecháváme výrazy tvořené pomocí cizích prefixů *поли-*, *анти-*, apod.

---

³⁶ ТИХОНОВ, А.Н.: *Словообразовательный словарь русского языка. В двух томах*. Москва: Русский язык, 1985.

4.3.1.1 Slova tvořící slovotvorný základ

V této podkapitole uvádíme slova, která jsou sama slovotvorným základem (43) a nejsou tvořena žádným slovotvorným způsobem. Jsou mezi nimi i slova *врата* a *копие*, která jsou již zastaralá. Příslušné ekvivalenty v češtině jsou převážně tvořeny analogickým způsobem: *агнец* (*beránek*), *алтарь* (*oltářní prostor*), *амвон* (*ambon*), *аналой* (*analoj*), *венцы* (*koruny*), *ворота* (*dveře*), *евангел(и-е)* (*evangelium*), *епитрахиль* (*epitrachil*), *жезл* (*žezlo*), *икон(а)* (*ikona*), *капелл(а)* (*kaplička*), *кафедр(а)* (*biskupské křeslo*), *киот* (*kivot*), *клирос* (*kliros*), *кови* (*kovšík*), *колокол* (*zvon*), *копь(ѣ)* (*korí*), *крест* (*kříž*), *купол* (*korule*), *лавр(а)* (*lávra*), *лампад(а)* (*lampra*), *меч* (*meč*), *мир(о)* (*myro*), *митр(а)* (*mitra*), *монастырь* (*monastýr*), *неф* (*chrátová lod'*), *паникадил(о)* (*panikadilo*), *панперть* (*vnější předsíň*), *пилястр(а)* (*pilastr*), *портал* (*portál*), *покрыв* (*pokrovec*), *посох* (*archijerejské žezlo*), *пояс* (*pás*), *престол* (*prestol*), *риза* (*říza*), *ряса* (*rjasa*), *скуфь(я)* (*skufie*), *собор* (*chrám*), *фронтон* (*fronton*), *хоругвь* (*korouhev*), *храм* (*chrám*), *церковь* (*chrám*), *часовн(я)* (*kaple*).

4.3.1.2 Slova přejatá

V této podkapitole jsou uvedena slova přejatá (20). Výrazy jsou přejaté především z řečtiny (18), ale také z latiny (1). Jejich české ekvivalenty bývají často také přejaté: *апсида* – z řec. hapsis (*apsida*), *артос* – z řec. artos (*artos*), *дикириуй* – z řec. dikerion (*dikiriij*), *дискос* – z řec. diskos (*diskos*), *индиптия* – z řec. endute (*indicie*), *камилавка* – z řec. kamelauki (*kamilavka*), *катасаркиуй* – z řec. katasarkion (*katasarka*), *омофор* – z řec. omophorion (*omofor*), *орарь* – z řec. orarion (*orár*), *панагия* – z řec. panagia (*panagie*), *поликандилы* – z řec. poli a kandila (*polykandila*), *потир* – z řec. poter (*kalich*), *просфора* – z řec. prosphora (*prosfora*), *рипида* – z řec. rhipis (*ripida*), *саккос* – z řec. sakkos (*sakos*), *солея* – z lat. solium (*solea*), *стихарь* – z řec. sticharion (*stichar*), *трикириуй* – z řec. trikerion (*trikiriij*), *фелонь* – z řec. phailones (*felon*). Objevuje se zde také výraz, vzniklý kompozicí pomoci řeckého *anti* a latinského *mensa* – *антиминс* (*antimins*).

4.3.1.3 Slova vzniklá prefixálním způsobem

Ačkoliv prefixace mezi slovotvornými způsoby v ruské lingvistické tradici převládá, v oblasti našeho zájmu, se tento způsob vyskytuje minimálně. Je zde pouze jeden prefigovaný termín, a to pomocí prefixu *no-*:

поручи – **по**-руч-и ← **рук**(а) (*narukávníky*)

4.3.1.4 Slova vzniklá sufixálním způsobem

Sufixální způsob tvoření slov je v našem případě nejrozšířenější. Je jím tvořeno 13 pojmenování. Můžeme pozorovat časté užívání sufixu *-ниц(a)* (4) nebo *-иц(a)* (1). Kromě těchto sufixů se také často vyskytuje sufix *-(н)ик* (2), stejně jako v případě prefixálně-sufixálního způsobu. Dále jsou užívány sufixy *-к(a)* (2), *-н*, *-ынь* a *-ец* (2).

губка – губ-**к**(а) ← **губ**(а) (*houbička*)

жертвенник – жертвенн-**ик** ← жертв-**енн**(ый) ← **жертв**(а) (*žertveník*)

звездица – звезд-**иц**-а ← **звезд**(а) (*hvězdice*)

звонница – звон-**ниц**-а ← звон-**и**-ть ← звон ← **звенеть** (*zvonice*)

кадильница – кади-**ль/ниц**-а ← кади-**л**(о) ← **кадить** (*kadidelnice*)

колокольня – колокол-**н**(я) ← **колокол** (*zvonice*)

ложечка – ложеч-**к**-а ← **ложк**(а) (*lžíce*)

мирница – мир-**ниц**-а ← **мир**(о) (*myrnice*)

набедренник – набедренн-**ик** ← на-бедр-**енн**(ый) ← **бедр**(о) (*nábederník*)

орлец – орл-**ец** ← **орёл** (*orlec*)

покровцы – покров-**ец** ← покров ← по-крыть ← **крыть** (*pokrovce*)

пустынь – пуст-**ынь** ← **пуст**(ой) (*pustyně*)

ризница – риз-**ниц**(а) ← **риз**(а) (*říznice*)

4.3.1.5 Slova vzniklá prefixálně-sufixálním způsobem

Prefixálně-sufixální způsob tvoření nových slov je v naší práci zastoupen dvěma výrazy. Oba výrazy jsou tvořeny prefixem *под-* a sufixem *-ник*:

подрясник – **под-ряс-ник** ← **ряс(а)** (podrjasnik)

подсвечник – **под-свеч-ник** ← **свеч(-а)** ← **свет** (svícen)

4.3.1.6 Slova vzniklá bezsufixálním způsobem

Bezsufixální slovotvorný způsob je v naší terminologii využit u slov, která vznikla ze sloves (5):

завеса – **завес-а** ← **за-вес-и-ть** ← **вешать** (орона)

кропило – **кропи-л(о)** ← **кропить** (kropenka)

купель – **куп-ель** ← **купать** (křtitelnice)

придел – **придел** ← **при-делать** ← **делать** (boční oltář)

притвор – **притвор** ← **притворить** (předsín)

4.3.1.7 Slova vzniklá kompozicí

Častým způsobem tvoření nových slov v ruštině je kompozice. Uvedené výrazy jsou tvořeny pomocí interfixů *-o-* (3) a *-и-* (1):

дароносица – **дар-о-нос-иц-а** ← **дар** ← **дарить** + **нести** (daronosice)

дарохранительница – **дар-о-хранительница** ← **дар** ← **дарить** + **хранить** →

храни-тель → **хранитель-ниц-а** (darochranitelnice)

иконостас – **икон-о-стас** ← **икон-к-а** ← **икон(а)** + **ставить** (ikonostas)

семисвечник – **сем-и-свеч-ник** ← **свеч(а)** ← **свет** + **семь** (sedmiramenný svícen)

4.3.1.8 Slova vzniklá sémanticko–gramatickým přetvořením slov

Tímto procesem morfologicko-syntaktického způsobu tvoření nových slov, bylo z adjektiva vytvořeno jedno substantivum, a to:

крестильня – крести-ль/н-я ← крест-и-ть ← **крест** (křtitelnice)

4.3.2 Víceslovná pojmenování

Víceslovná pojmenování se v námi vymezené oblasti vyskytují mnohem řidčeji než jednoslovná pojmenování. Počet víceslovných pojmenování činí 11. U většiny substantiv uvedených v této podkapitole jsme již slovtvornou analýzu provedli v předchozích podkapitolách, proto se nyní budeme věnovat především slovtvorné analýze adjektiv.

Kromě této analýzy se soustředíme také na pořádek slov víceslovných pojmenování, neboť slovosled je v každém terminologickém sousloví ustálený a jeho změny vedou i ke změně samotného významu sousloví. Změnu významu lze pozorovat, například u sousloví *Тайная вечера* (*poslední večere Ježíše Krista*). Oproti tomu volné spojení *вечера тайная* může být jakákoliv tajná večere.

Vzhledem k tomu, že se ve zkoumané terminologické oblasti vyskytují pouze dvouslovná pojmenování, nebudeme se v naší práci zabývat troj a víceslovnými slovními spojeními, ani spojeními slovesnými.

4.3.2.1 Adjektiva vzniklá sufixálním způsobem

Adjektiva, která vznikla sufixálním způsobem, tvoří nejpočetnější skupinu z našeho výběru (8). Nejčastěji je užíván sufix *-ск(ий)* (4), dále sufixy *-н(ый)* (1), *-альный* (2), *-овн(ый)* (1):

дьяконские врата – дьякон-ск-ие ← дьякон (diákonské dveře)

кладбищенский храм – кладбищ-ен/ск(ий) ← **кладбищ(е)** (hřbitovní chrám)

приходский храм (церковь) – приход-ск-ий ← приход ← при-ходить ← ходить
(farní chrám)

царские врата – Цар-ск(ие) ← царь (královské dveře)

горнее место – гор-н(ее) ← гор(а) (horní místo)

кафедральный собор – кафедр-альн-ый ← кафедр(а) (katedrální chrám)

ставропигиальный храм – ставропиги-альн-ый ← ставропиги(я)
(patriarší chrám)

меч духовный – дух-овн(ый) ← дух (duchovní meč)

4.3.2.2 Adjektiva vzniklá prefixálně-sufixálním způsobem

Prefixálně-sufixální slovotvorný způsob v našem případě zastupují pouze tři adjektiva s pomocí prefixů *за-* a *на-* a sufixu *-н(ый)*:

запрестольная икона - за-престо^{ль}-н-ая ← престол (zaprestolní ikona)

наперсный крест - на-перс-н(ый) ← перс(и) (náprsní kříž)

напрестольный крест - на-престо^{ль}-н-ый ← престол (naprestolní kříž)

4.3.2.3 Slovosled víceslovných pojmenování

Pokud se jedná o pořádek slov víceslovných termínů, pak se v naší práci vyskytují především slovní spojení v pořadí adjektivum - substantivum v podobě shodného přívlastku a substantiva (12).

5 Etymologická analýza

Etymologická analýza slouží k rozboru slova z historického hlediska a odhaluje nám mnohé skryté, neboť zkoumá původ slov. Pro ucelenější přehled jsou v následujících podkapitolách jednotlivé termíny rozděleny podle svého původu, a to na slova domácího původu, slova řecko-latinského původu, na adaptované přejímky a na slova přejatá z ostatních jazyků. Víceslovné výrazy uvádíme v samostatné skupině. Při etymologické analýze jsme vycházeli z několika etymologických slovníků³⁷, avšak především z etymologického slovníku Maxe Fasmery³⁸.

U každého termínu uvádíme jeho původ, výklad v ruštině a možné ekvivalenty v češtině. U ekvivalentů uvádíme v závorce číslo, které označuje počet zdrojů. Následně také uvádíme ekvivalent, který doporučujeme k užívání. U výrazů, které se v češtině již vžily, uvádíme přímo ekvivalent, který doporučujeme jako překlad.

Možné ekvivalenty jsme částečně získali z českých pravoslavných časopisů³⁹ a knih⁴⁰, avšak především díky osobní korespondenci s duchovními správci pravoslavných církevních obcí v Čechách, na Moravě a Slezsku⁴¹.

5.1 Slova domácího původu

Slova domácího původu v naší práci tvoří většinu všech pojmenování (38). Jsou to slova praslovanského jazykového společenství a spolu s východně slovanskými a vlastními ruskými slovy tvoří původní ruskou lexiku. Kromě výrazů, kterým se v této podkapitole věnujeme, se jedná například o termíny *верующий*, *грех*, *милость* a jiné.

агнец – z církevněslov. агнецъ

– часть просфоры, ягненок

– obětní beránek (2), beránek (5) → **beránek**

³⁷ *Этимологический словарь русского языка Крылова*. [online]. Dostupné z: «<http://krylov.academic.ru/>», dne 2012-03-15. *Этимологический словарь русского языка Семенова*. [online]. Dostupné z: «<http://semenov.academic.ru/>», dne 2012-03-15.

³⁸ ФАСМЕР, Макс: *Этимологический словарь русского языка*. Том I - IV. Москва.

³⁹ „*Hlas pravoslavi*“, „*Ikona*“.

⁴⁰ „*Rozjímání o božské liturgii*“.

⁴¹ Jan BAUDIŠ, Martin Marek KRUPICA, Karel PODRACKÝ, Libor RACLAVSKÝ.

- венцы* – církevní, knižní венец
 – короны, возлагаемые на жениха и невесту во время венчания
 – koruny (4) → **koruny**
- врата* – zastaralé ворота
 – ритуальные двери в храме
 – **dveře** (6)
- губка* – ze slovan. губа
 – изделие из резины, хорошо впитывающие влагу и используемые для мытья
 – houbička (3), hubka (2) → **houbička**
- дароносица* – z дарить а нести
 – священный сосуд, в котором священник носит причастие для причащения вне церкви
 – daronosnice (1), daronosice (4) → **daronosice**
- дарохранильница* – z дарить а хранить
 – священный сосуд, в котором хранятся Святые Дары, Тело и Кровь Христовы, используемые для причащения
 – darochranitelnice (4), svatostánek (1) → **darochranitelnice**
- жезл* – ze staroslov. жьзль
 – посох, трость или палка, служащие символом власти, почетного положения
 – **žezlo** (4)
- жертвенник* – ze жертва (přejato ze staroslovan. жрътва)
 – стол в алтаре, на котором совершается обряд проскомидии во время литургии
 – žertveník (7), obětní stůl (3) → **žertveník**
- завеса* – zastaralé z вешать
 – занавеска, которая отделяет притвор от Святого и Святое от Святого Святых
 – závěs (3), záclona (1), opona (3) → **opona**

- звездица* – z звезда
 – две металлические крестообразно соединённые дуги
 – hvězdice (5), hvězdnice (2) → **hvězdice**
- звонница* – z звенеть
 – колокольня с одним или несколькими колоколами, находящаяся на храме либо близ него
 – **zvonice** (4)
- кадильница* – z кадить
 – сосуд для благовонных курений
 – **kadidelnice** (5)
- колокол* – ze slovan. kolkoľ
 – отлитый из медного сплава полый конус с языком, издающий громкий звон
 – **zvon** (4)
- колокольня* – z колокол
 – башня с открытым ярусом для колоколов
 – **zvonice** (4)
- кропило* – ze slovan. кропить
 – пушистая кисть для окропления водой
 – kropenka (4), kropidlo (1) → **kropenka**
- купель* – ze staroslovan. кꙗпѣль
 – большой чашеобразный сосуд, который служит для проведения таинства крещения
 – křtitelnice (3), baptisterium (1) → **křtitelnice**
- ложечка* – ze starorus. лъжька
 – ложечка для причащения верующих
 – lžička (4), lžíce (5) → **lžíce**
- набедренник* – z бедро
 – парчовый прямоугольник, даваемый священнику в награду и носимый сбоку ниже пояса
 – **nábederník** (4)

- орлец* – ze slovan. орел
 – круглый коврик с вытканым изображением орла, который кладут под ноги архиерею в церкви
 – orlec (3), kobereček s vyobrazením orla (3), orlík (1) → **orlec**
- паникадило* – ze starorus. поникандѣло
 – большая люстра в церкви, а также подвесный светильник о многих свечах
 – lustr (3), panikadilo (4) → **panikadilo**
- паперть* – ze staroslov. паперть
 – церковный притвор
 – vnější předsíň (3), předsíň (1), nartex (1) → **vnější předsíň**
- подсвечник* – z свет
 – подставка для свечи или нескольких свечей
 – **svícen** (4)
- покров* – z крыть
 – покрывает потир и дискос вместе поверх малых покровцов
 – velká pokrývka (1), vozduch (1), pokrovec (2), aer (3) → **pokrovec**
- покровцы* – ze slovan. крыть
 – матерчатый плат, которым покрываются дискос и потир во время литургии
 – malé pokrývky (1), pokrývky (1), pokrovce (2) → **pokrovce**
- поручи* – z рука
 – принадлежность облачения, употребляемая для стягивании рукавов подризника на краях рук
 – narukavnice (3), narukávníky (4) → **narukávníky**
- посох* – z соха
 – жезл, символизирующий духовную власть высших священнослужителей
 – posoch (1), archijerejské žezlo (3), hůl (2) → **archijerejské žezlo**

пояс – z поять

– длинная узкая полоса из ткани, шнур или ремень, служащие для кругового охвата, завязывания по талии

– *pás* (5)

престол – přejato ze staroslov. прѣстолю

– столик в алтаре, перед царскими вратами, на коем совершается таинство Евхаристии

– prestol (5), svatý prestol (1), oltářní stůl (4), oltář (2) → *pre stol*

придел – z приделать

– добавочный, обычно боковой алтарь в церкви

– priděl (2), boční oltář (4) → *boční oltář*

притвор – ze staroslov. притворъ

– западная паперть церкви, на которой кормят нищих

– prítvor (1), předsíň (3) → *předsíň*

пустынь – ze staroslov. поустыни

– монашеская обитель, пустыня

– poustevna (1), klášter (1), pustyně (2) → *pustyně*

риза – slovan. риза

– верхнее облачение священника при богослужении

– *říza* (5)

ризница – ze slovan. риза

– место в алтаре или отдельное помещение при христианском храме для хранения богослужебного облачения священников и церковной утвари

– sakristie (2), říznice (2) → *říznice*

семисвечник – z семь а свечник

– подсвечник для семи свечей

– sedmiramenný svícen (4), sedmisvíčník (1) → *sedmiramenný svícen*

собор – přejato z církevněslov. съборъ

– главный храм города или монастыря, где совершает богослужение высшее духовное лицо (патриарх, архиепископ и др.), или большой храм

– chrám (2), hlavní chrám (2) → *chrám*

- хоругвь* – ze staroslov. хор҃҃гы
 – большое полотнище на длинном древке с изображениями Христа
 – *korouhev* (4)
- храм* – z církevněslov. храмъ
 – здание для общественного богослуженья; центральная часть здания
 – chrám (4); loď (2), střední část chrámu (3) → *chrám; střední část chrámu*
- часовня* – z час
 – небольшая культовая постройка без помещения для алтаря, предназначенная для общественной молитвы преимущественно богослужений суточного богослужебного круга, в том числе часов
 – kaple (3), kaplička (1) → *kaple*

5.2 Slova přejatá

Slova přejatá jsou v religiózní terminologii zastoupena ve velké míře a obohatila tak ruský jazyk. Některé výrazy si zachovaly svou podobu, jiné se přizpůsobily pravidlům ruského jazyka. V následujících podkapitolách je rozdělujeme na původní grecismy a latinismy, adaptované přejímky a slova přejatá z ostatních jazyků.

5.2.1 Původní grecismy a latinismy

Roku 1054 došlo k církevnímu rozkolu. Ruská pravoslavná církev se považovala za nástupkyni Byzance, což se projevilo i na religiózní terminologii. Pokud se podíváme na původ jednotlivých slov, pak zjistíme, že naprostá většina z nich je řeckého původu.

Původní grecismy a latinismy jsou ta slova, která se ujala v ruštině v nezměněné podobě. V našem materiálu jsou to následující výrazy (9):

- артос* – z řec. ἄρτος
 – освященный хлеб
 – artos (4), kvašený chléb (3) → *artos*

- дискос* – z řec. δίσκος
 – блюдо, na kteroe кладут вынутого из просфоры агнца
 – diskos (6), podnos (1) → **diskos**
- кафедра* – z řec. καθέδρα
 – почётное кресло в храме, предназначенное для епископа
 – trůn (1), katedra (3), biskupské křeslo (3) → **biskupské křeslo**
- митра* – z řec. μίτρα
 – архиерейский головной убор
 – mitra (4), koruna (1) → **mitra**
- панагия* – z řec. παναγία
 – образ божьей матери, носимый архиереями на груди
 – **panagie** (4)
- поликандилы* – z řec. ρολύκανδήλα
 – стоящие перед иконами большие подсвечники, на которых
 находится от семи до двенадцати свечей
 – **polykandila** (1)
- просфора* – přežato z řec. просфорά
 – освященный хлеб
 – **prosfora** (1)
- саккос* – ze starořec. σάκκος
 – верхнее облачение высокопоставленного духовного лица
 – **sakos** (4)
- солея* – přes starořec. солέα z lat. solium
 – возвышение перед иконостасом
 – solea (3), solej (1) → **solea**

5.2.2 Adaptované přejímky

V letech 1917 – 1918, v rámci reformy grafiky a pravopisu ruštiny, byly z ruské azbuky odstraněny zbytky byzantského vlivu. Došlo tak ke změně hlásek, které byly pro ruštinu neobvyklé, např. dvojhlásky -ау- (-au-), -еу- (-eu-) byly změněny na -ав- a -ев-.

Adaptovaných přejímek je v našem materiálu velké množství (36) a vznikly různými způsoby, proto je pro lepší přehlednost dále dělíme do podskupin, podle způsobu adaptace⁴².

5.2.2.1 Změna *b* → *в*

Zde je uveden jediný výraz *амвон*, který je přejat z řečtiny a adaptován podle ruských pravidel. Změna řeckého *-β-* (beta) na ruské *-в-* je způsobena snahou o odstranění zbytků řeckého vlivu v letech 1917 – 1918. Všimněme si, že čeština ponechala pojmenování *ambon* v původní podobě.

амвон – přejato z řec. ἄμβων (ambon)

– возвышение в церкви, с которого читаются проповеди и т. д

– ambon (6), kazatelna (1) → *ambon*

5.2.2.2 Změna *au, eu* → *ав, ев*

Některá slova se ruštině přizpůsobila tak, že původní diftongy *αύ-au-* a *-ευ-* se změnila na monoftongy *-ав-*, *-ев-* (2):

камилавка – ze starořec. καμηλαύκα (kamilauka)

– головной убор монахов и священников

– *kamilavka* (4)

лавра – z řec. λαύρα (laura)

– большой, известный монастырь

– lávra (4), klášter (2) → *lávra*

---

⁴² Pozn.: u některých slov dochází ke dvojité změně hlásek, avšak uvádíme je pouze v jedné skupině.

5.2.2.3 Etacismus – změna e → u

U některých slov dochází ke změně t řeckého -η- (-e-) na ruské -u- (2):

κλιρος – z řec. κλήρος

– место в храме для певчих и чтецов, обычно по правую и левую сторону от амвона

– kliros (1), chór (3) → **kliros**

ποτήρ – z řec. ποτήρ

– чаша для причастия

– číše (3), kalich (5) → **kalich**

5.2.2.4 Itacismus – změna ai, ei → e, u

Některé výrazy jsou adaptovány vlivem itacismu, kdy dochází ke změně řeckých diftongů -ai-, -ei- na ruské monoftongy -e-, -u- (2):

ικона – ze starořec. εἰκόνα

– живописное изображение святых, как предмет религиозного культа

– **ikona** (4)

иконостас – přejaté ze starořec. εἰκονοστάσι

– стена с иконами перед алтарем

– **ikonostas** (7)

5.2.2.5 Vypuštění koncovky –on

Při adaptaci slov je velmi časté vypuštění koncovky –on. V našem materiálu se tak děje u následujících pojmenování (16):

αναλοι – z řec. ἀναλογέιον

– высокий четырёхугольный столик с покатым верхом, подставка для книг

– analoj (4), stojan (2) → **analoj**

- антиминс* – греч. ἀντιμύνησιον
 – плат, расстилаемый на церковном престоле
 – *antimins* (5)
- дикирий* – z řec. δικήριον
 – двусвещие, подсвечник с двумя свечами
 – dikirij (4), dvojsvícník (1) → *dikirij*
- евангелие* – z řec. εὐαγγέλιον
 – часть библии, состоящая из четырех книг, важная в христианском вероучении
 – *evangelium* (1)
- епитрахиль* – z řec. ἐπιτραχήλιον
 – часть обрядового облачения священника православной церкви в виде длинной полосы ткани с крестами, надеваемой на шею и свешивающейся спереди и сзади
 – *epitrachil* (7)
- катасаркий* – z řec. κατασάρκιον
 – нижняя престольная одежда
 – *katasarka*
- лампада* – ze starořec. λαμπάς - λαμπάδιον
 – небольшой сосуд с фитилём, наполняемый деревянным маслом и зажигаемый перед иконой
 – *lampra* (3)
- мирница* – z миро (μύρον)
 – сосуд для хранения святого мира
 – myrnice (4), myrnička (1) → *myrnice*
- миро* – z řec. μύρον (miron)
 – деревянное масло и красное вино, сваренные с благовониями и освященные по уставу церкви
 – myro (4), vonný olej (2) → *myro*
- монастырь* – přeřato ze starořec. μοναστήριον
 – общежитие братьев и сестер, принявших монашество
 – monastýr (4), klášter (2) → *monastýr*

- омофор* – z řec. ὀμοφόριον
 – часть облачения архиерея в виде широкой длинной ленты
 – **omofor** (4)
- орарь* – z řec. ὀράριον
 – часть облачения дьякона, состоящая из узкой ленты через левое плечо
 – **orár** (6)
- подрясник* – z ряса (ράσον)
 – полукафтанье, длинная одежда с узкими рукавами, поверх которой надевается ряса
 – podrgjasnik (4), klerika (1) → **podrjasnik**
- ряса* – z řec. ράσον
 – верхняя одежда священнослужителей и монахов вне богослужения
 – **rjasa** (4)
- стихарь* – ze starořec. στιχάριον
 – нижняя одежда священника и верхняя одежда дьякона, долгополый кафтан особого покроя, носимый под ризою
 – **stichar** (7)
- трикирий* – z řec. τρικήριον
 – подсвечник для трех свечей, символизирующий троицу
 – trikirij (4), trojsvícen (1) → **trikirij**

5.2.2.6 Vypuštění koncovky -os a -es

Kromě vypuštění koncovky *-on* dochází v některých případech k vypuštění koncovek *-os* a *-es*. V našem materiálu konkrétně u těchto pojmenování (5):

- апсида* – z řec. αψις (αψιδος)
 – полукруглая ниша со сводом у алтаря, находившаяся под отдельной крышей, на восточной стороне церкви
 – **apsida** (4)
- киот* – z řec. κιβωτός (kibotos)
 – ящик со стеклом или небольшой шкаф для хранения икон
 – kivot (1), rám (2), schránka (1) → **kivot**

- ripida* – z řec. ριπίς (ριπίδος)
 – опахало
 – vějíř (3), řipida (3) → **ripida**
- скуфья* – ze starořec. σκούφος
 – шапочка духовного лица
 – **skufie** (4)
- фелонь* – z řec. φελωνης
 – круглое одеяние священников, без рукавов, с вырезом наверху для
 ГОЛОВЫ
 – **felon** (6)

5.2.2.7 Slova přežatá z latiny

Zde uvádíme slova, která byla přežata z latiny a postupně se přizpůsobila ruskému jazyku (5):

- алтарь* – z lat. altāre
 – та часть храма, в которой находится престол
 – oltář (5), oltářní prostor (6), svatyně (1) → **oltářní prostor**
- капелла* – ze starolat. capella nebo něm. kapelle
 – домовая церковь, часовня
 – **kaplička** (4)
- копие* – z lat. copis
 – обоюдоострый нож с треугольным лезвием
 – **kopí** (5)
- неф* – z lat. navis
 – вытянутое помещение, часть интерьера, ограниченная с одной или с
 обеих продольных сторон рядом столбов либо колонн
 – chrámová loď (3), loď (3) → **chrámová loď**
- фронтон* – z lat. frons (frontis)
 – треугольная или циркулярная верхняя часть фасада здания,
 ограниченная двускатной крышей
 – **fronton** (2)

5.2.2.8 Slova přejatá z řečtiny

V této podkapitole uvádíme výrazy (3), které byly přejaty z řečtiny a v průběhu vývoje se přizpůsobily:

индигия – z řec. ἔνδυτή

– верхняя престольная одежда

– *indicie* (1)

крестильня – ze starořec. βαπτίζω

– пристройка к церкви или отдельное здание, предназначенное для совершения крещения

– baptisterium (1), křtitelnice (1) → *křtitelnice*

церковь – z řec. κυριακόν (kyriakon)

– здание для христианского богослужения

– *chrám* (4)

5.2.3 Slova, přejatá z ostatních jazyků

V naší oblasti se kromě grecismů a latinismů vyskytují také slova, která byla přejata z jiných jazyků. Jsou to především francouzština a němčina, ale také perština, tatarština aj. Jedná se o následující výrazy (5):

кови – není jasný původ slova (možná přejato z litev. káušas)

– сосуд с длинной ручкой для питья и разлива вина

– kovšík (1), mělká nádoba (1), nádobka na vodu (1) → *kovšík*

крест – přejato z starových. něm. krist, christ

– длинный вертикальный стержень, пересеченный у верхнего конца перекладиной

– *kříž* (4)

купол – přejato přes něm. kuppel nebo z franc. coupole, it. cupola

– крыша, ustrojená круглым сводом

– *kopule* (5)

пилястра – z franc. pilastre nebo it. pilastrò
– стенная колонна с четырьмя прямоугольными гранями
– ***pilastr***

портал – přes něm. portel
– главный вход, двери
– portál

5.3 Víceslovná pojmenování

Etymologickou analýzu provádíme u jedenácti víceslovných pojmenování:

царские врата – ze slovan. царь a zastar. врата
– двустворчатая дверь в центре иконостаса, соединяет алтарь с остальным храмом
– svaté dveře (1), zlaté dveře (1), královské dveře (2) → ***královské dveře***

ставропигиальный храм – z řec. σταυρός a πύλῳνυμ и z církevněslov. храмъ
– храм, подчиненный непосредственно синоду или патриарху
– patriarší chrám (1), biskupský chrám (1) → ***patriarší chrám***

приходский храм – ze slovan. приход a z církevněslov. храмъ
– действует в качестве религиозного центра прихода
– ***farní chrám*** (4)

дьяконские врата –z řec. διάκονος a zastar. врата
– южный вход в алтарь через иконостас
– ***diákonské dveře*** (4)

запестольная икона – ze staroslov. прѣстоль а řec. εἰκόνα
– икона „Воскресение Христово“, расположенная на восточной стене алтаря
– ***zaprestolní ikona*** (5)

горнее место – ze slovan. горний а место

– возвышенное место у центральной части восточной стены алтаря, находящееся прямо против престола

– *horní místo* (4)

кафедральный собор – z řec. καθέδρα а z církevněslov. съборъ

– собор в резиденции епископа, главный храм епархии

– *katedrální chrám* (4)

кладбищенский храм – ze slovan. кладбище а z církevněslov. храмъ

– храм при кладбище

– *hřbitovní chrám* (4)

меч духовный – ze slovan. меч а дух

– четырехугольный плат, привешиваемый за один угол, сверх саккоса на правом бедре

– *duchovní meč* (2)

наперсный крест – z перси а starových. něm. krist

– носимый на груди под одеждой или поверх ее, на шнуре или цепочке, надетых кругом шеи

– *náprsní kříž* (4)

напрестольный крест – ze staroslov. прѣстолю а starových. něm. krist

– распятие, хранящиеся на престоле в алтаре храма

– *naprestolní kříž* (1)

6 Překlad religiózní terminologie

Předchozí teoretické a analytické kapitoly nám posloužily nejen k pochopení odborné terminologie a jejího překladu obecně, ale také, a to především, nám umožnily pochopit každý termín námi vytyčené oblasti a následně se lépe vyrovnat s problémy při překladu religiózní terminologie.

Nehledě na to, že kořeny pravoslaví sahají až k Cyrilu a Metodějovi a jejich misii na Velké Moravě, pravoslavná církev na našem území nemá dlouhou novodobou historii, což se samozřejmě odrazilo na terminologii užívané v pravoslaví. V praxi překladu pravoslavné terminologie z ruštiny do češtiny se setkáváme se třemi přístupy. Je to přejímání ruské terminologie, využívání české terminologie a volba terminologie, kterou používají někteří čeští pravoslavní. Velký vliv má často právě názvosloví katolického ritu, neboť katolicismus má mezi věřícími v Česku převahu. Tato nejednotnost terminologie překladatelům často ztěžuje práci.

Samozřejmě je třeba rozlišovat, zda se jedná o překládaný text beletristické povahy nebo text odborný. U odborného textu překladatel počítá u recipienta s jistou orientací v dané oblasti a může si tudíž dovolit jiné překladatelské postupy než překladatel textu beletristického, v případě kterého se původní charakter náboženských termínů stírá.

Česká pravoslavná terminologie se začala soustavněji objevovat ve dvacátých letech dvacátého století, díky potřebě vysvětlení reálií, které u nás nebyly všeobecně známé. Velké zásluhy na tvorbě pravoslavného náboženského názvosloví u nás má biskup Gorazd, který byl iniciátorem lexikálních výpůjček, a který spolu se svými spolupracovníky čerpal nejen z církevní slovanštiny, ale také z živých slovanských jazyků, především z ruštiny. V roce 1933 tak byl vytvořen „*Lidový sborník modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve*“⁴³ a roku 1940 „*Pravoslavný katechismus*“.

V následujících podkapitolách se věnujeme jednotlivým religiózním výrazům, které nás něčím zaujaly. Ostatní termíny, které jsou již v české terminologii zažité, například *крест* (kříž), *купол* (kopule), *пилястра* (pilastr), *портал* (portál), *фронтон*

---

⁴³ Též známý jako „*Gorazdův sborník*“.

(*fronton*) aj. zde vynecháváme, neboť jsme se jim již věnovali v rámci etymologické analýzy v kap. 5 této práce.

6.1 Lexikální výpůjčky

Bez ohledu na to, že již byla vytvořena česká pravoslavná terminologie, stálý kontakt s jinými pravoslavnými zeměmi a přejímání jejich reálií, stejně jako pobyt zahraničních pravoslavných na našem území, způsobovaly, že stále docházelo k přejímání cizích slov do češtiny i v době, kdy již byla pravoslavná církev samostatná.

Nadměrná internacionalizace, užívání rusismů, srbismů aj., by měla být řádně opodstatněna a sám významný teoretik překladu Jiří Levý uvádí, že: „jen tam, kde je lexikální jednotka nositelem významu pro historické prostředí originálu, je ji možno ponechat v původním znění“⁴⁴.

Lexikální výpůjčky jsou ty termíny, které se adaptovaly a přizpůsobily se tak jazykovému systému češtiny. Došlo tak například k odstranění hláskových skupin, které jsou češtině cizí a jejich nahrazení českými, dále také byla přijata česká flexe (kromě nesklonných slov, přejatých z řečtiny) a byly vytvářeny kalky a polokalky a začaly se odvozovat nové lexémy, například u ženských tvarů. Jako příklad lexikálních výpůjček můžeme uvést *миропомазание* – *myropomazání* nebo *благодать* – *blahodať*.

Vzhledem k tomu, že překladatelé-teologové nepostupovali při přizpůsobování výpůjček systematicky, může se vedle sebe objevit i několik různých variant lexémů pro jeden výraz, například *игумения* – *igumena*, *igumenija*, *igumenka*. Osobně upřednostňujeme výraz *igumenka*, neboť sufix *-ka* je pro vytváření ženských tvarů v češtině příznačný.

6.1.1 Lexikální výpůjčky z živých jazyků

Lexikální výpůjčky z živých jazyků byly vždy nejčastěji čerpány z ruštiny, jakožto jazyka největší pravoslavné země, ale také díky působení Ruské pravoslavné církve na našem území v 19. století a na přelomu století dvacátého. Je zajímavé, že se

---

⁴⁴ LEVÝ, Jiří: *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel, 1963. s. 120.

v přejímání slov z živých jazyků nevyužila srbština, vzhledem k tomu, že pravoslavná církev na našem území byla ve svých počátcích pod správou srbské církve.

K výpůjčkám z živých jazyků kdysi docházelo především u těch pojmenování, která se nevyskytovala v liturgických textech a církevní slovanštině. To se týká například ruského termínu *матушка*, který se používá pro označení manželky pravoslavného kněze. Byly zaznamenány snahy o vytvoření českého ekvivalentu, avšak označení *paní duchovní* zaniklo a čeština si z ruštiny vypůjčila pojmenování *mátuška*. Dalším příkladem může být označení pro modlitební šňůru s uzlíky v ruštině známé jako *четки*. Termín byl přejat do češtiny a upraven na *čotky*.

6.1.2 Lexikální výpůjčky z církevní slovanštiny

Lexikální výpůjčky z církevní slovanštiny jsou početnější než ty z živých jazyků. Patří mezi ně grecismy, které se téměř nezměnily, a které byly přejaté do církevní slovanštiny, a také původní termíny církevní slovanštiny.

Při psaní této práce jsme se setkali s množstvím ruských lexémů přejatých do češtiny, které se, více či méně, češtině přizpůsobily. Jedná se o bezekvivalentní lexikum spojené především se svatou liturgií. České ekvivalenty některých těchto termínů se vžily u českých pravoslavných natolik, že jsou jediným ekvivalentem, například *антиминс* – *antimíns*, *евангелие* – *evangelium*, *индиктия* – *indicie*, *икона* – *ikona*, *иконостас* – *ikonostas*, *камилавка* – *kamilavka*, *мирница* – *myrnice*, *омофор* – *otofor*, *орарь* – *orár*, *панагия* – *panagie*, *просфора* – *prosfora*, *саккос* – *sakos*, *скуфья* – *skufie*, apod.

Ovšem existují také ruské termíny, jejichž ekvivalenty mají v českém pravoslaví dublety nebo někdy i více ekvivalentů, z nichž některé vznikly explikací, tedy opisným překladem. Jedná se například o následující výrazy a jejich ekvivalenty:

аналой (*analoj*, *stojan*)

артос (*artoc*, *kvašený chléb*)

дикирий (*dikirij*, *dvojsvícník*)

дискос (*diskos*, *podnos*)

жертвенник (žertveník, obětní stůl)

клирос (kliros, chór)

митра (mitra, koruna)

миро (myro, vonný olej)

орлец (orlec, kobereček s vyobrazením orla)

наперть (papert', vnější předsíň)

посох (posoch, archijerejské žezlo)

потир (kalich, číše)

престол (pre stol, oltářní stůl)

рипида (ripida, vějíř)

соля (solej, solea)

трикириу (trikirij, trojsvícen).

Během shromažďování materiálu jsme narazili na výraz, nad kterým jsme se museli pozastavit. Konkrétně se jedná o ekvivalent k ruskému *приворот*, který označuje vstupní část chrámu. Taťána Tzoumasová ve svém článku⁴⁵ o architektuře pravoslavného chrámu použila výraz *pridvor*, s kterým jsme se setkali v pravoslavné terminologii poprvé. Pravoslavni v České republice nepoužívají termín *pridvor*, ale buď *předsíň* nebo *pritor*.

Dalším výrazem, nad kterým je třeba se pozastavit, i když přímo nespadá do oblasti našeho zájmu, je *Богородица*. Tento termín je často překládán jako *Bohorodička*, což opět vyvolává negativní reakce u českých pravoslavných, neboť ti používají výraz *Bohorodice*. Avšak v poslední době se také setkáváme s termínem *Bogorodice*, a to především u mladší generace.

---

⁴⁵ Slovo architektky Taťány Tzoumasové k nově svěcenému pravoslavnému chrámu. In: *Ikona: obraz pravoslavného života*, 2011, roč. 5, č. 4, s. 88.

6.1.3 Kalky

Mezi lexikálními výpůjčkami se objevují také kalky. A to jednak gramatické, tedy doslovné, kdy je každý morfém výchozího jazyka přeložen morfémem cílového jazyka, a jednak hybridní, kdy dochází k překladu pouze některých morfémů, přičemž alespoň jeden je z cílového jazyka. Jako příklad kalkování lze uvést ruský termín *колокольня* a jeho český ekvivalent *zvonice*.

6.2 Lexémy domácího původu

Kromě uvedených výrazů, které při překladu liturgických textů způsobují problémy kvůli své bezekvivalentnosti, vyskytují se také pojmenování, která mají svůj původní český ekvivalent, a která nejsou tvořena přejímáním z církevní slovanštiny nebo jiných jazyků. Některá z těchto pojmenování tvoří také dublety. Mezi lexémy domácího původu patří například ekvivalenty těchto ruských pojmenování: *агнец* (*beránek, obětní beránek*), *венцы* (*koruny*), *жезл* (*žezlo*), *копие* (*kopí*), *пояс* (*pás*), *хоругвь* (*korouhev*), *царские врата* (*královské dveře, svaté dveře*).

6.3 Naturalizace v překladu

Jednou z tendencí při překladu pravoslavných pojmenování je naturalizace, kdy dochází k substituci pojmu pomocí katolické terminologie, popřípadě pomocí parafráze. Tuto tendenci využíval při překládání náboženských textů ze srbštiny do češtiny Otto F. Babler⁴⁶ vždy, když se pravoslavné a katolické reálie navzájem podobaly. Avšak někteří překladatelé ve snaze přiblížit text cílovému čtenáři využívají vžitou katolickou terminologii i v současnosti, což se ale nezamlouvá pravoslavným, neboť tyto termíny mají mnohdy odlišný obsah a velmi odlišnou konotaci. Příkladem může být termín *божественная литургия*, který Josef Vašica⁴⁷ roku 1936 přeložil jako *mše svatá*. Bez ohledu na to, že jsou termíny *божественная литургия* a *mše svatá* velmi podobné co se týká vnitřního schématu, jejich symbolika je odlišná. Kromě toho *liturgie*

⁴⁶ Otto František BABLER (1901 – 1984), pův. jménem Otto Franjo Babler. Spisovatel, překladatel, polyglot.

⁴⁷ Josef VAŠICA (1884 – 1968), filolog, překladatel, kněz. Zaměřoval se na studium staroslověnského jazyka.

v katolické terminologii označuje pořádek modliteb a obřadů. Proto je Vašicův překlad Gogolovy knihy „*Размышления о божественной литургии*“ českými pravoslavnými kritizován.

Dalším příkladem naturalizace v překladu může být ruské *панихида* a katolická *zádušná mše*. I když jsou tyto církevní obřady vzpomínkou za mrtvé, jejich konotace jsou rozdílné. Stejně tak výraz *таинство*, který překládáme jako *tajina*, nelze nahradit katolickým termínem *svátost*, neboť tyto termíny se opět liší svým vnitřním obsahem, symbolikou a chápáním. Již samotný název *tajina* napovídá, že se jedná o něco záhadného, o něco, co je nad lidské chápání. *Svátost* v římskokatolické církvi staví do popředí kněze, oproti tomu *tajina* klade důraz na Ducha Svatého a kněz je považován pouze za služebníka. Rozdíl je také v tom, kdo může *tajinu* nebo *svátost* vykonávat. V římskokatolické církvi je možné, aby křest vykonal kdokoliv, v případě nutnosti dokonce i nevěřící nebo člověk jiného vyznání. V pravoslaví také sice nemusí tuto *tajinu* vykonat duchovní, ale vždy to musí být pravoslavný křesťan. Rozdílné jsou také způsoby samotného křtu. Kromě toho se *svátost* a *tajina* liší také v pojetí manželství, sloužení eucharistie, chápání epiklese aj.

Při překladu ruského *миловать* římskokatolickým ekvivalentem *žehnat*, by došlo ke generalizaci významu, neboť *žehnat* znamená „*udílet požehnání*“, kdežto *myrovat* znamená „*žehnat věřící a mazat při bohoslužbě tyto věřící svatým olejem, tj. svatým myrem*“⁴⁸. Kromě toho *myropomazání* v pravoslavné církvi může vykonávat každý kněz, kdežto *biřmování* v západní církvi přísluší pouze biskupovi, který může dát v případě nutnosti svolení k vykonávání této *svátosti* jiným kněžím.

6.3.1 Užití lexika katolického ritu

V námi vymezené terminologické oblasti je naturalizace, konkrétně použití lexika katolického ritu, častým překladatelským postupem. Při shromažďování materiálu jsme se setkali s následujícími lexémy převedenými do češtiny postupem tzv. naturalizace:

---

⁴⁸ HRDINOVÁ, Eva: Vladyka miruje nebo biskup žehná? (O náboženském lexiku českých pravoslavných křesťanů). In: *Jazyky v kontaktu/Jazyky v konfliktu a evropský jazykový prostor*. Olomouc: UP Olomouc, 2005. s. 121.

Алтарь – oltář

Při překladu tohoto ruského termínu do češtiny se často chybuje. Ruské *алтарь* označuje celý oltářní prostor za ikonostasem. Oproti tomu pojmenování *oltář* v katolickém ritu přísluší místu, na kterém probíhá sv. eucharistie (v ruštině se užívá termín *престол*). U těchto termínů vzniká mezijazyková homonymie. Aby nedocházelo k záměnám těchto pojmů, je vhodnější přeložit *алтарь* do češtiny jako *oltářní prostor*.

Амвон – kazatelna

Převážná většina zdrojů uvádí jako možný překlad ruského *амвон*, tedy vyvýšeného místa před ikonostasem, výraz *ambon*. Ale setkali jsme se i s označením *kazatelna*. *Kazatelna* je součástí katolického kostela a označuje místo, na které se lze dostat pouze po schodišti, a ze kterého je přednášeno kázání. Většina pravoslavných proto tento výraz odmítá.

Vyskytuje se také pojmenování *ambona*, avšak tento výraz je přípustný pouze v západním křesťanství a označuje místo s pultíkem ke čtení bible a jiných textů. V pravoslaví termín *ambona* použít nelze.

Епитрахиль – štóla

Епитрахиль a katolická *štóla* jsou si podobné. V obou případech se jedná o pruh látky, avšak *epitrachil* je širší a opět se liší v symbolice. Proto je daleko vhodnější použít transkribovaný termín *epitrachil*.

Клирос – kúr, chór

Ruský termín *клирос*, který označuje místo před ikonostasem, kde zpívají zpěváci, je někdy překládán jako *kúr* nebo *chór*. Avšak tyto překlady nejsou správné, neboť označují balkón, který se nachází nad vchodem v zadní části kostela. Je proto vhodné použít přejaté slovo *kliros*.

Лавра – klášter

Pokud by jsme pro ruský lexém *лавра* použili český ekvivalent *klášter*, nedopustili bychom se příliš závažné chyby, ovšem opět by došlo k posunu v konotaci, neboť *lávra* označuje velký a známý klášter a často bývá přímo součástí pojmenování. Stejná je situace i v případě ruského lexému *монастырь*.

Поручи (нарукавницы) – manipul.

Поручи a *manipul* jsou sice podobné termíny, ale pokud se podrobněji zaměříme na význam těchto slov, pak zjistíme, že *manipul* je v podstatě malá štóla na zápěstí a *narukávníky* jsou manžety, které stahují konce rukávů.

Ризница – sakristie

Ačkoliv jsou pojmenování *ризница* a *sakristie* podobné, pravoslavní římskokatolický výraz *sakristie* odmítají a důsledně používají termín *říznice*.

Ряса – kutna

Ряса a *kutna* jsou ekvivalentní termíny, avšak většina pravoslavných i v tomto případě raději používá místo římskokatolické *kutny* přejatý termín *rjasa*.

Стихарь – alba

Стихарь a *alba* se liší pouze ve své denotaci. *Albu* odívají pouze kněží a jáhni jako symbol uchování svátosti, kdežto *stichar* oblékají pravoslavní duchovní všech hodností jako symbol spásy.

Фелон – kasule (ornát)

Фелонь a *kasule* jsou si opět velmi blízké, avšak i zde najdeme denotační rozdíly. *Kasule*, nebo-li *ornát*, je v katolicismu charakteristická pro mši svatou a je nepřipustné, aby ji duchovní oblékali při jiných příležitostech. *Felon* má duchovnímu připomínat, že „má být ochoten trpět pro pravdu boží a spravedlnost i největší křivdu“⁴⁹. *Kasule* se v pravoslavné terminologii nepoužívá, neboť se jedná o lexém katolického ritu.

Церковь – kostel

Termín *kostel* pravoslavní používají spíše k pojmenování katolické stavby. Pro pravoslavné chrámové stavby je vhodnější užít ekvivalent *chrám*. Avšak setkáváme se zde i s internacionalizací, a to u volyňských Čechů, kteří používají výraz *církev*. Termín chrám se používá i pro lexémy *собор* a *храм*.

---

⁴⁹ *Pravoslavný katechismus, díl V. O bohoslužbách* [online]. cit. 2012-04-10. Dostupné z: [«http://pravoslavni.cz/katechismus/v.html»](http://pravoslavni.cz/katechismus/v.html).

Четки – růženec

Ruský termín *четки* označuje šňůrku s velkým množstvím uzlíků nebo korálků, s pomocí které mniši počítají své modlitby a poklony. Při překladu se setkáváme s ekvivalentem *růženec*, který je ale spojený s lexikem římského katolicismu. Proto došlo k vypůjčení termínu z ruštiny a vznikl český ekvivalent *čotky*, který nesnižuje význam termínu.

6.4 Překlad vlastních jmen

I když jsme se vytyčili jinou oblast zájmu a vlastními jmény se nezabývali, považujeme za nezbytné se o překladu pravoslavných vlastních jmen do češtiny alespoň stručně zmínit.

Při překladu vlastních jmen z ruštiny do češtiny (to platí i pro překlady z jiných jazyků) by měl být překladatel seznámen s výslovností daných jmen a pravidly transkripce a transliterace, neboť tyto překladatelské postupy se při překladu vlastních jmen používají nejčastěji.

S vlastními jmény se v pravoslaví setkáváme nejčastěji u jmen svatých. Jména bývají většinou překládána a upravována do podoby, na kterou jsme v češtině zvyklí. Tak například Zdeňka Vychodilová upravuje pouze hláskoslovnou nebo tvaroslovnou modifikaci jmen, *Даниил – Daniel*, *Василий Великий – Basil Veliký*⁵⁰. Zároveň je ale potřeba zachovat onomatologickou strukturu, neboť řada křestních jmen vyvolává u různých národností a náboženství odlišné asociace.

Vlastními jmény se zabýval biskup Gorazd v kalendáriu modlitební knihy „*Lidový sborník modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve*“. Tento sborník také obsahuje modlitební a písňové texty, ve kterých se vyskytují především biblická jména, která se nikterak neliší od českých zvyklostí. Při překladu vlastních jmen se Gorazd se svými spolupracovníky většinou držel oficiálního církevněslovanského zápisu a vzhledem k tomu, že některá slova působila v českém prostředí exoticky, uváděl je ve dvojí podobě – slovanské a řecké, případně latinské. Objevují se tak jména

---

⁵⁰ VYCHODILOVÁ, Zdeňka: Několik poznámek k překladu religiózní literatury. In: *Rossica Ostraviensia. Lingua rossica in sphaera mercaturae*. Ostrava: 1996. s. 250.

Miluše (Charitina), Jarmila (Virinea), Milan (Filemon), ale také pouhý přepis do češtiny - *Evžen (Eugen)*. Kromě těchto jmen jsou v „*Gorazdově sborníku*“ také zažité překlady jmen, například *Cyryl* a *Metoděj*, avšak jsou zde vynechána jména římskokatolických světců.

6.5 Řešení problému

Různorodé užívání termínů je samozřejmě spojeno se zvyky a výchovou uživatelů, jejich věkem a nepochybně také národností. Mladší generace pravoslavných věřících upřednostňují především grecismy a nepočestěné církevní slovanismy, neboť tato pojmenování mohou někdy vyvolávat pocit výjimečnosti a dají se použít všeobecně. Oproti tomu starší generace se přiklání spíše k užívání lexikálních výpůjček z církevní slovanštiny, ovšem neřeckého původu, a k užívání katolické terminologie, jakožto terminologie domácí. Avšak neexistuje pravidlo, které by se dalo použít pro celou generaci. Osobně upřednostňujeme církevní slovanismy a grecismy.

Existuje několik směrů, jakými se pravoslavná terminologie u nás může ubírat. Bohužel ale neexistuje příliš velká pravděpodobnost, že se pravoslavná terminologie dostane do popředí zájmu a stane se tak všeobecně známou a pevně ustanovenou ve slovnících, neboť pravoslavná církev na našem území má, jednak velmi krátkou historii, a jednak je zastoupena relativně malým počtem věřících.

Pravděpodobnější možností vývoje pravoslavné terminologie je její zjednodušení, což by ale znamenalo používání domácí terminologie, tedy terminologie katolického ritu. S touto možností ale nesouhlasíme, stejně tak jako většina pravoslavných věřících. Užití takového způsobu sjednocení terminologie by vedlo ke změnám v konotaci a charakteru termínů, například termín *поручи (нарукавницы)* není totéž jako *manipul*, stejně jako *панухуда* a *mše za zemřelé*, apod.

Pro sjednocení terminologie nelze použít ani náboženský slang, neboť pravoslavní staví na tradicích a náboženská terminologie nemůže být jen tak změněna. Ovšem občas se vyskytují termíny, které lze zařadit mezi náboženský slang. Tyto termíny se objevují mezi mladými lidmi a patří mezi ně například *metrouš (metropolita)* a *moje tužka (mátuška)*. Navíc náboženský slang není častý ani v ostatních pravoslavných zemích. Kvůli tradicím nelze vytvořit ani zcela novou českou pravoslavnou terminologii.

Po prostudování veškerých materiálů jsme dospěli k závěru, že nejvhodnějším řešením je sjednotit nejprve terminologii mezi samotnými pravoslavnými, a to na základě našich analýz, kdy jsme vybrali z několika možností termín, který je používán nejčastěji, a který nezpůsobuje rozdíly v konotaci ruských a českých termínů. Ostatní ekvivalenty, které jsou používány v menší míře, posouváme na periferii. Toto sjednocení terminologie dokládáme v příloženém rusko-českém terminologickém glosáři.

Vzhledem k tomu, že se snažíme o zachování pravoslavné tradice a významu jednotlivých termínů, odmítáme lexémy katolického ritu a explikaci, a raději se přikláníme k lexikálním výpůjčkám z církevní slovanštiny nebo řečtiny či jiných jazyků. V případě překladu liturgických textů pro nepravoslavné recipienty, kteří nejsou obeznámeni s terminologií pravoslavného ritu, se nebráníme ani použití vysvětlujících poznámek pod čarou nebo na konci textu.

Závěr

Předmětem této práce je pravoslavná religiózní terminologie, zejména problematika jejího překladu z ruštiny do češtiny. S ohledem na značný rozsah této terminologie jsme se soustředili především na terminologii, spojenou s náboženskými stavbami, vnitřním a vnějším členěním chrámu, vnitřním vybavením chrámu a také na pojmenování pravoslavných bohoslužebných předmětů a rouch duchovních. Okrajově jsme se dotkli terminologie pravoslavného ritu. Pro ilustraci dané problematiky překladu uvádíme také pravoslavné termíny z jiných oblastí, konkrétně například vlastní jména.

Naším cílem bylo sjednotit různorodý systém terminologie pravoslaví, ve kterém se střetává terminologie českých pravoslavných s přejímkami z ruštiny a s terminologií katolického ritu. Zároveň jsme si stanovili za cíl vytvořit rusko – český terminologický glosář z této oblasti, neboť doposud nebyl publikován žádný dvou nebo vícejazyčný slovník, zaměřený na terminologii pravoslavných staveb a předmětů spojených s církevními obřady.

Před samotným překladem ruské pravoslavné terminologie do češtiny, ale i do jiných jazyků, je třeba se nejprve seznámit s jednotlivými pojmy a pochopit je. Neboť teprve po úplném a správném pochopení výrazů, může překladatel přistoupit k překladu. Vzhledem k tomu, že česká pravoslavná terminologie není ustálená, při překladu často dochází k vlastní překladatelově interpretaci textu, což při překladu žádného odborného textu není vhodné. Nezanedbatelnou úlohu při překladu tedy hraje vlastní překladatelův postoj k pravoslaví a pravoslavné terminologii a také fakt, zda je dotyčný překladatel pravoslavný křesťan nebo zda je jiného vyznání nebo zda je ateista. Kromě toho se v používané české terminologii projevuje také věk uživatelů, neboť starší generace pravoslavné církve na našem území se většinou přiklání k terminologii katolického ritu a naopak mladší generace je zastáncem lexikálních výpůjček. S tím jsou samozřejmě spojeny i zvyklosti a výchova. Oproti tomu překladatel-ateista, který není vychován ve víře a s pravoslavnou terminologií se setkal později, není těmito faktory ovlivněn.

Sami se považujeme za překladatele-ateistu, avšak snažíme se o zachování duchovních tradic, které jsou v pravoslaví významné. Zároveň si realisticky uvědomujeme, že se Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku na našem území nestane většinovým náboženstvím (alespoň ne v nejbližších několika letech), ale přesto nechceme dopustit potlačení její osobitosti a charakteru a omezení pravoslavných užitím většinového římskokatolického lexika, které má často velice odlišnou konotaci. V zájmu zmíněných duchovních tradic se také stavíme odmítavě k používání náboženského slangu, a to nejen v pravoslaví. Způsob, který nám není proti mysli, je vytvoření zcela nového českého náboženského lexika, avšak i zde se opět projevuje zakořeněnost tradic a odmítavý postoj pravoslavných k novátorství. Proto jsme se rozhodli pro užití lexikálních výpůjček a vytvoření terminologického rusko – českého glosáře, který je součástí této práce.

Ruské termíny, jejichž české ekvivalenty jsou u nás již zakořeněné jsme zde uváděli a provedli jejich slovtvornou a etymologickou analýzu, avšak při překladu jsme jim pozornost příliš nevěnovali. Jsou to například ruské termíny a jejich české ekvivalenty *крест* (kříž), *фронтон* (fronton), *пилястра* (pilastr), *апсида* (apsida), *портал* (portál), *купол* (kopule) aj. Soustředili jsme se na výrazy, které v češtině nemají svůj ekvivalent, a nebo jsou překládány s pomocí neekvivalentního termínu. Jedná se například o výrazy, které jsou překládány terminologií katolického ritu, což způsobuje posun v konotaci. Příkladem je ruský výraz *алтарь*, který označuje celý oltářní prostor za ikonostasem, a který je mnohdy chybně překládán jako *oltář*. Chybně, neboť *oltář* v katolickém ritu označuje místo, na kterém probíhá sv. eucharistie. Jako vhodný ekvivalent proto doporučujeme k užívání víceslovné pojmenování *oltářní prostor*. Nesmíme zde také opomenout uvést jako příklad jeden z nejzákladnějších termínů pravoslavného ritu, kterým je výraz *таинство*. Tento termín bývá nahrazován katolickým termínem *svátost*. Tyto výrazy se velmi liší ve své symbolice a chápání a pravoslavní proto vždy důsledně používají termín *tajina*. Kromě pojmenování spojených s liturgií se setkáváme i s výrazy z běžného pravoslavného života, kterým je například pojmenování *матушка*, které se používá pro označení manželky pravoslavného kněze. Čeština nemá odpovídající ekvivalent, proto se uchýlila k lexikální výpůjčce a nyní je používán výraz *mátuška*. Tyto příklady ilustrují, že při překladu ruské pravoslavné terminologie do češtiny dochází k explikaci i lexikálním výpůjčkám církevněslovanským, ale také z živých jazyků.

Domníváme se, že se nám částečně podařilo vytčený cíl splnit. Částečně, neboť se vždy budeme setkávat s protichůdnými názory a postoji mezi pravoslavnými i překladateli. Vysvětlili jsme sporné oblasti překladu pravoslavné terminologie z ruštiny do češtiny a na základě rozboru materiálu jsme vytvořili terminologický rusko - český glosář zaměřený na terminologii pravoslavných chrámu a předmětů spojených s církevními obřady a odíváním duchovních. Z našeho pohledu je práce přínosem nejen v překladatelské praxi dané oblasti, ale doufáme, že uspokojí také zainteresovanou veřejnost.

Sjednocení české pravoslavné terminologie, její všeobecná známost a přesná formulace ve vícejazyčných slovnících není možná ze dne na den a závisí na mnoha extralingvistických skutečnostech, především pak kulturních a politických. Avšak doufáme, že tato práce bude přínosná a bude impulsem pro další bádání a snahu o sjednocení pravoslavné terminologie ve všech oblastech.

Résumé

Tato magisterská diplomová práce nese název „Problematika překladu religiózní terminologie (na materiálu ruštiny a češtiny)“. Předmětem práce je problematika překladu ruské pravoslavné terminologie spojené s pravoslavnými chrámy, bohoslužebnými předměty a rouchy duchovních do češtiny.

Práce je rozdělena do šesti kapitol, které se dále člení na podkapitoly podle desetinného třídění. První kapitola se zabývá pravoslavím a jeho odlišnostmi od katolicismu a protestantismu, dále je zde také stručně popisován vývoj pravoslavné církve na našem území. Druhá kapitola se věnuje překladu odborného textu, je zde vymezován odborný styl a odborný text, ekvivalence a adekvátnost překladu, bezekvivalentnost a překladové transformace. V třetí kapitole je rozdělena pravoslavná terminologie do několika skupin. Čtvrtá kapitola se věnuje nejprve slovtvorné analýze z teoretického hlediska, následně je zde provedena slovtvorná analýza ruských termínů uvedených v kap. 3 této práce. Těmto termínům se věnuje i následující kapitola v rámci etymologické analýzy. Poslední kapitola se zabývá problematikou překladu ruských termínů a jejich možnými ekvivalenty v češtině. U všech ruských termínů v této práci uvádíme jejich český ekvivalent.

Kromě těchto kapitol práce také obsahuje úvod, závěr a résumé v ruštině, seznam použité literatury a zdrojů a přílohy, jejichž součástí je také rusko – český terminologický glosář z dané oblasti, schéma vnitřního uspořádání pravoslavného chrámu a dotazníky týkající se používané terminologie vyplněné českými pravoslavnými duchovními.

Práce je určena pro překladatele zabývající se danou problematikou, ale také pro zainteresovanou veřejnost.

Резюме

Данная дипломная работа несет название «Проблема перевода религиозной терминологии (на основании русского и чешского материала)». Работа посвящена проблеме перевода русских православных выражений на чешский язык. Так как существует огромное количество русских православных выражений, автор выбрала для своего исследования выражения, связанные с церковными зданиями, архитектурой и внутренним устройством православного храма; и выражения, обозначающие литургические предметы и литургические облачения священников.

Работа состоит из шести глав, введения и заключения, а также содержит приложения; русско – чешский терминологический глоссарий из данной области, схемы внутреннего устройства православного храма и заполненные чешскими православными священниками анкеты об использовании православной терминологии.

В первой главе работы объясняется, что такое христианство, что оно возникло в I в. н. э. в восточных провинциях Римской империи, а в IV в. н. э. оно стало официальной религией этой империи. В первой главе также рассказывается о трех основных христианских направлениях: католицизме, православии и протестантизме, которые возникли в результате церковных расколов. После церковного раскола в XI в. оформились римско-католическая церковь и православная церковь - восточная ветвь христианства. В результате следующего раскола в XVI в. путем отделения от католицизма оформился протестантизм. Католицизм, православие и протестантизм отличаются друг от друга, и каждая из этих религий имеет свои специфики. Наиболее друг от друга отличаются католицизм и православие, в основном в догмах.

В этой же самой главе рассказывается об истории православия на территории Чехии, начиная с миссии Кирилла и Мефодия на территории Великой Моравии, через попытки Гуситов возобновить православие в Богемии, и до возрождения православия в XIX в., а также о строительстве первых православных храмов в городах Франтишкови Лазне, Карловы Вары и Марианские Лазне. Далее описывается ситуация на нашей территории после

Первой мировой войны, ситуация во время Великой отечественной войны, которая была исключительно трудной для чешских православных, и послевоенное состояние. Первая глава заканчивается описанием современного положения Православной церкви в чешских землях и в Словакии.

Во второй главе данной работы говорится о теории перевода нехудожественного текста. Здесь дается характеристика научного (нехудожественного) текста и стиля. Для данного стиля характерны сжатость, точность и логичность выражения, и употребление автроского *мы*. Также пишется о различии при переводе между художественным и нехудожественным текстами, так как при переводе нехудожественного текста частично удалена субъективность переводчика.

В данной главе также объясняется, что такое эквиваленция и адекватность перевода, и безэквивалентная лексика, так как работа посвящена религиозной терминологией, которая в чешском языке часто не имеет эквивалента. Выбирая подходящее выражение, переводчик должен учитывать различия между семантическими и грамматическими структурами обоих языков.

С теорией перевода нехудожественного текста связаны переводческие трансформации, которые также описаны в третьей главе. В некоторых источниках говорится о трех видах, в других о четырех видах переводческих трансформаций. В настоящей работе указаны три вида переводческих трансформаций, а именно: лексические трансформации, включая транскрибирование, транслитерацию, калькирование, конкретизацию и генерализацию; далее грамматические трансформации, включая замены форм слов, замены частей речи, замены членов предложения, замены порядка слов, субъектно-объектные замены и трансформации на уровне предложений. Здесь также описываются лексико-грамматические трансформации, среди которых можно назвать расширение информационной основы, антонимический перевод, компенсацию, целостное переосмысление и экспликацию, т.е. описательный перевод. Все приведенные типы переводческих трансформаций сопровождаются практическими примерами, для большей наглядности.

В третьей главе данной дипломной работы религиозная терминология распределяется по тематике на пять частей, а именно на наименования зданий,

связанных с церковной жизнью, на выражения, связанные с внешним и внутренним устройством православного храма с архитектурной точки зрения, на выражения, обозначающие внутреннее устройство храма, на выражения, обозначающие предметы, используемые священниками во время литургии и на выражения, описывающие богослужебные облачения священников. Эти части расположены в алфавитном порядке для более удобной ориентации в терминологии. Отдельные, приведенные в работе выражения взяты из различных журналов, книг и статей в интернете.

Четвертая глава дипломной работы касается словообразовательного анализа религиозных терминов. Анализ проведен на основе русских выражений, приведенных в главе третьей данной работы, так же как в случае этимологического анализа, с соблюдением русской лингвистической традиции. Согласно правилам словообразовательного анализа различается основа, которая несет лексическое значение слова, и окончание слова, которое выражает грамматическое значение слова и его синтаксические свойства в предложении. Данная глава разделена на три части, две из них теоретические и третья - практическая. Теоретические части работы дополняются практическими примерами.

Первая часть четвертой главы работы касается словообразовательного анализа в чешской лингвистической традиции. Чешские лингвисты выделяют четыре способа словообразования, а именно морфологический способ, синтаксический способ и семантический способ, а также заимствование слов из иностранных языков. Что касается морфологического способа словообразования, то в чешском языке преобладает словопроизводство при помощи суффиксов и приставок, иногда слова образуются префиксально-суффиксальным способом. Следующим способом словообразования в чешской традиции является словосложение, от которого на рубеже XIX и XX в. некоторые чешские лингвисты отказывались, поскольку словосложение было характерно для немецкого языка. Часто употребляемым типом морфологического словообразования является аббревиация, в результате которой возникают аббревиатуры или сложносокращенные имена существительные. Аббревиатуры часто употребляются, прежде всего, в письменной форме нехудожественного стиля. Аббревиатуры также имеют международный характер.

Следующий способ словообразования называется синтаксический. Этим способом образуются несколькословные выражения, в основном двухсловные, реже трехсловные. Что касается перевода этих выражений, то их эквивалентами могут стать несколькословные или однословные выражения.

Одним из видов семантического способа словообразования является уточнение значения слов повседневного общения. Таким образом, почти каждое слово может перейти в сферу терминов. Значение слов не изменяется, оно только уточняется. Семантический способ реализуется также при помощи метафоры и метонимии, и в последствие того можно использовать выражение для обозначения чего-то другого.

Самым употребляемым способом при образовании новых слов является заимствование из других языков. Исходные языки менялись с течением времени в зависимости от культурной и политической обстановки. В религиозной терминологии чаще всех употреблялся греческий, реже латинский языки.

Хотя чешский и русский языки похожи, они в многом отличаются друг от друга, и из-за этого вторая часть четвертой главы данной дипломной работы посвящена словообразовательному анализу в русской лингвистической традиции. Российские лингвисты выделяют три способа словообразования, в частности лексико-синтаксический способ, морфолого-синтаксический способ и морфологический способ. Кроме этих способов в работе приведен способ заимствования слов из других языков.

Лексико-синтаксический способ словообразования обозначает слияние нескольких слов в одно, благодаря долгосрочному употреблению словосочетания. При морфолого-синтаксическом способе новое слово возникает переходом из одной части речи в другую. Здесь различаются лексикализация грамматической формы, в процессе которой новое слово теряет первоначальные грамматические признаки и приобретает признаки новые, и семантико-грамматическое переоформление слов, которое касается имен существительных, возникших из имен прилагательных.

Морфологический способ образования новых слов является наиболее продуктивным. В рамках морфологического способа новые слова возникают

префиксальным способом, суффиксальным способом, префиксально-суффиксальным (или смешанным) способом, бессуффиксальным способом, словосложением и аббревиацией. В русском языке также часто появляются заимствованные из других языков слова. В православной терминологии часто появляются слова заимствованные прежде всего из греческого и латинского языков.

Что касается словообразовательного анализа религиозной терминологии, то автор распределяет слова на однословные наименования и на несколькословные наименования. В накопленном материале преобладают однословные наименования, которые далее распределяются согласно своему словообразовательному способу. При анализе слов выделяется ударение, префиксы, суффиксы и окончания.

Пятая глава данной дипломной работы посвящена этимологическому анализу религиозной терминологии. Здесь приведены выражения в соответствии с третьей главой данной работы, и распределены по нескольким группам (в зависимости от своего происхождения). Здесь в основном выделяются слова местного происхождения, т.е. общеславянские, восточнославянские и собственно русские слова, и слова, заимствованные из других языков. У всех слов указано их происхождение, объяснено их значение на русском языке и также приведены возможные эквиваленты на чешском языке. У всех эквивалентов в скобках указана цифра, обозначающая количество их употребления в прочитанных автором материалах. У тех выражений, которые имеют два или больше чешских эквивалентов, автор выбирает наиболее подходящий эквивалент.

Заимствованные слова в данной главе далее распределяются в зависимости от степени их приспособления русскому языку и от изменений, которые в них произошли. Это сделано потому, что некоторые заимствованные слова никаким способом не изменились и просто стали употребляться в русском языке в своей исходной форме. Это, например, слова *артос* (*αρτος*), *дискос* (*δίσκος*), *митра* (*μίτρα*), *просфора* (*προσφορά*) и *саккос* (*σάκκος*). С другой стороны, появляются слова, которые возникли путем удаления окончания, как например выражения, *миро* (*μύρον*), *орарь* (*ὄραριον*) и *стихарь* (*στικάλιον*). У заимствованных слов также происходят различные изменения звуков, например, *икона* (*εἰκόνα*), *потир* (*ποτήρ*),

лавра (*λαύρα*) и другие. Кроме того, в религиозной терминологии мы встречаемся также с выражениями, у которых происходит сразу несколько изменений. Это, например, выражение *монастырь* (*μοναστήριον*), у которого произошло удаление окончания *-ον* (*-он*) и изменение гласного *-η-* (*e*) на *-ы-*. Такая же ситуация у слова *епитрахиль* (*ἐπιτραχήλιον*), у которого опять удалено окончание *-ον* (*-он*) и одновременно происходит изменение греческой буквы *-ή-* (*e*) на *-и-*.

Кроме выражений, заимствованных из греческого и латинского языков, этимологический анализ обнаружил слова, заимствованные из других языков, в основном из французского и немецкого, но также из персидского, татарского и других.

В последней, шестой, главе данной работы говорится конкретно о проблемах перевода русских православных выражений на чешский язык. Хотя православие в Чешской Республике связано с миссией Кирила и Мефодия на территории Великой Моравии, из-за неприемлемых обстоятельств в развитии православия на нашей территории, никогда не была составлена чешская православная терминология. То привело к тому, что в настоящее время встречаются три подхода в употреблении православной лексики чешскими верующими. Это заимствование русской православной терминологии, употребление чешской католической терминологии и использование терминологии чешских православных. Эта неоднозначность в употреблении лексики усложняет работу переводчикам.

В данной главе автор не уделяет особого внимания некоторым выражениям, например, *крест* (*kříž*), *купол* (*korule*), *пилястра* (*pilastr*) и другим, так как в чешском языке они уже усвоены.

Так как православная церковь на нашей территории не имела возможность составить свою собственную терминологию, и так как она постоянно находилась в контакте с другими православными странами, стали употребляться заимствования из церковнославянского языка. Это, например, эквиваленты русских выражений *антиминс* (*antimins*), *камилавка* (*kamilavka*) и *панагия* (*panagie*). Кроме заимствований из церковнославянского языка употребляются также заимствования из живых языков, в основном из русского, например, чешские эквиваленты русских выражений *матушка* (*mástuška*) и *четки* (*čotky*).

Кроме данных заимствований существуют также эквиваленты домашнего происхождения. Это, например, слова *beránek* (агнец), *koruny* (венцы), *korouhev* (хоругвь) и другие.

Русские православные выражения часто переводятся на чешский язык при помощи натурализации, т.е. употребляются выражения связанные с католицизмом. Использование католических выражений представляет собой проблему, так как православные и католические выражения, хотя они обозначают похожие предметы, имеют разные характеристики, символику и значение. Некоторые переводчики стремятся использовать католическую терминологию, чтобы неправославные реципиенты полностью поняли все понятия, но автор в данной работе приводит примеры, которые иллюстрируют неправильное использование католической терминологии. Это, например, русское слово *поручи* (нарукавницы), которое иногда переводиться как *manipul*. Это неправильный перевод, так как *поручи* предназначены для стягивания рукавов, а *manipul* – это лента на запястье, концы которой свисают с руки. Большая разница в значении также у выражений *таинство* и *svátost*, *панихида* и *zádušní mše*, *мировать* и *žehnat*, и других.

Так как данная дипломная работа посвящена православной терминологии, связанной с православным храмом и литургическими предметами и облачением священников, автор уделяет лишь немного внимания также переводу собственных имен.

Автор подводит итоги, и при переводе русских православных выражений на чешский язык рекомендует употреблять заимствования из церковнославянского или других языков и полностью отказывается от употребления лексики, связанной с католицизмом.

Данная дипломная работа предназначена прежде всего для переводчиков, но также для заинтересованной публики. Автор выражает надежду, что данная работа становится импульсом для дальнейшего исследования православной терминологии и для соединения чешской православной терминологии.

Prameny a literatura

Sborníky, monografie, časopisecké články

1. BLŠTÁKOVÁ, Veronika: *Terminologie pravoslavné konfese v ruském a českém kulturním prostředí*. (Magisterská diplomová práce). Brno: FF MU, 2011. 127 s.
2. GOGOL, Nikolaj, Vasiljevič: *Rozjímání o božské liturgii*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1996. 63 s. ISBN 80-901957-7-6.
3. HALAS, František, X.: *Co je Jeruzalémská bible a proč by se měl vydat její překlad do češtiny*. Brno: Petrov, 1991. 40 s. ISBN 80-85247-16-X.
4. HAUSER, Přemysl: *Základní pojmy z nauky o slovní zásobě a tvoření slov*. Brno: MU Brno, 2009, 49 s. ISBN 978-80-210-4841-6.
5. HORECKÝ, Ján: O prekladaní terminológie. In: Gromová E., Hrdlička, M. (eds.). *Antologie teorie odborného překladu. (Výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Ostrava: Repronis, 2003. s. 44-46. ISBN 80-7329-026-X.
6. HOROVÁ, Eva: K definici a specifičnosti tzv. „odborného“ překladu. In: Gromová E., Hrdlička, M. Vilímek, V. *Antologie teorie odborného překladu. (Výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Ostrava: FF OU, 2007. s. 59-63. ISBN 978-80-7368-383-2.
7. HRDINOVÁ, Eva: Exotizace a naturalizace a jejich odraz v překladu náboženské terminologie. In: *Translatologica Ostraviensia I*. Ostrava: OU, 2006. s. 54-58. ISBN 80-7368-168-4.
8. HRDINOVÁ, E. Je možné najít stejný jazyk mezi konfesemi? (Zamyšlení nad problematikou náboženské slovní zásoby pravoslaví.). *Fórum Velehrad I. Communio ecclesiarum - očištění paměti*. Olomouc: CMTF UP, 2007. s. 299-321. ISBN 978-80-86715-77-3.
9. HRDINOVÁ, Eva: Mezi translatologií, slavistikou a teologií (K jednomu neznámému překladu Vojtěcha Tkadlčíka). In: *5. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů*. Olomouc: UP Olomouc, 2006. s. 140-144. ISBN 80-244-1368-X.

10. HRDINOVÁ, Eva: „Neděle svatá svíce světla“ neboli náboženská slovní zásoba pravoslavných křesťanů jako (možný) překladatelský problém. In: *Český překlad II (1945-2004)*. Praha: UK MFF, 2005. s. 380-387. ISBN 80-7308-101-6.
11. HRDINOVÁ, Eva: Vladyka miruje nebo biskup žehná? (O náboženském lexiku českých pravoslavných křesťanů). In: *Jazyky v kontaktu/Jazyky v konfliktu a evropský jazykový prostor*. Olomouc: UP Olomouc, 2005. s. 118-123. ISBN 80-244-1027-3.
12. HRDLIČKA, Milan: Odborný text a jeho translace. In: Gromová E., Hrdlička, M. (eds.). *Antologie teorie odborného překladu. (Výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Ostrava: Repronis, 2003. s. 59-63. ISBN 80-7329-026-X.
13. HRDLIČKA, Milan: O ekvivalenci v odborném překladu. In: *Rossica Ostraviensia. Lingua rossica in sphaera mercaturae*. Ostrava: FF OU 1995, s. 169-173. ISBN 80-7042-436-2.
14. KUFNEROVÁ, Z., POVEJŠIL, J., STRAKOVÁ, V.: *Překládání a čeština*. Jinočany: H&H, 1994. 268 s. ISBN 80-85787-14-8.
15. LEVÝ, Jiří: *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel, 1963. 283 s. Bez ISBN.
16. MACHOVÁ, S., MALIŠ, O., SUK, J.: *Současný český jazyk. Lexikologie*. Praha: Karolinum, 1997. 88 s. ISBN 80-7184-222-2.
17. MAREK, P., BUREHA, V.: *Pravoslavní v Československu v letech 1918 – 1953*. Brno: CDK, 2008. 532 s. ISBN 978-80-7325-171-0.
18. MAN, Oldřich: Otázky ekvivalence v odborném překladu. In: Gromová, E., Hrdlička, M. (eds.). *Antologie teorie odborného překladu. (Výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Ostrava: Repronis, 2003. s. 47-50. ISBN 80-7329-026-X.
19. PETŘÍKOVÁ, Jarmila: Odborný překlad: otázka strategie, komunikace a recepce aneb jak dalece mohou latinské případně řecké výroky či výrazy napomoci komunikaci v EU? (se zaměřením na právní text a právní kulturu). In:

Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica. Philologica. Romanica XIV. Olomouc: UP Olomouc, 2004. s. 49-54. ISBN 80-244-0947-X.

20. POPOVIČ, Anton: K typologii odborného a umeleckého prekladu. In: Gromová E., Hrdlička, M. (eds.). *Antologie teorie odborného prekladu. (Výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Ostrava: Repronis, 2003. s. 42-43. ISBN 80-7329-026-X.
21. POŠTOLKOVÁ, B., ROUDNÝ, M., TEJNOR, A.: *O české terminologii*. Praha: Academia, 1983. 132 s. Bez ISBN.
22. STĚPANOVA, L., VYCHODILOVÁ, Z.: *Reálie ruské pravoslavné církve*. Olomouc: UP Olomouc, 2003. 92 s. ISBN 80-244-0658-6.
23. TALICKAJA, Jelizaveta: *Ruský jazyk. Lexikologie*. Brno: MU Brno, 1998. 37 s. ISBN 80-210-1724-4.
24. TARDONOVÁ, Michaela: *Pravoslavné chrámové stavby v České republice. (Bakalářská práce)* Olomouc: FF UP, 2010. 86 s.
25. UHER, František: *Nauka o slovní zásobě*. Brno: MU Brno, 1998. 62 s. ISBN 80-210-1766-X.
26. VYCHODILOVÁ, Zdeňka: Několik poznámek k prekladu religiózní literatury. In: *Rossica Ostraviensia. Lingua rossica in sphaera mercaturae*. Ostrava: 1996. s. 247-251. ISBN 80-7042-4567.
27. ŽVÁČEK, Dušan: *Kapitoly z teorie prekladu I.* Olomouc: UP Olomouc, 1995. 51 s. ISBN 80-7067-489-X.
28. ŽVÁČEK, Dušan: K některým otázkám problematiky prekladu odborných textů. In: *Rossica Ostraviensia. Lingua rossica in sphaera mercaturae*. Ostrava: 1993. s. 100-108. ISBN 80-7042-391-9.
29. *Ekumenické koncesy II.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. 117 s. ISBN 80-86045-82-X.
30. Slovo architektky Taťány Tzoumasové k nově svěcenému pravoslavnému

chrámu. In: *Ikona: obraz pravoslavného života*, 2011, roč. 5, č. 4, s. 88-89.

31. БАРХУДАРОВ, Л. С.: *Язык и перевод*. Москва: Международные отношения, 1975. 240 с. Bez ISBN.
32. ГИЛЯРОВСКИЙ, В.: *О храме божием и богослужении православной церкви*. Москва: Отчий дом, 1999. 80 с. ISBN 5-76760139-9.
33. ГЛАГОЛЕВА, О., ЩЕГОЛЕВА, Е.: *Православие от а до я*. Москва: Эксмо, 2010. 224 с. ISBN 978-5-699-42628-7.
34. ИЛЬИЧЕВА, Н.: *Православный храм и православное богослужение*. Москва: Лествица, 1997. 32 с. Bez ISBN.
35. КРЫНКИНА, О. А.: *Первые шаги в храме*. Москва: Олма, 2010. 224 с. ISBN 978-5-373-03409-8.
36. ПЕТРОВА, М. А.: *Русский язык. Лексика. Фонетика. Словообразование*. Москва: Высшая школа, 1986. 160 с. Bez ISBN.
37. ПОТИХА, З. А.: *Современное русское словообразование*. Москва: Просвещение, 1970. 384 с. Bez ISBN.

Slovníky

1. NĚMEC, Bohumil: *Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Díl pátý, svazek první*. Praha: Novina, 1938. 718 s. Bez ISBN.
2. SALAJKA, Milan: *Orientační teologický slovník*. Rychnov nad Kněžnou: Ježek, 2000. 194 s. ISBN 80-85996-25-1.
3. ŠIMANDL, Josef – kol.: *Jak zacházet s náboženskými výrazy. Pravopis, výslovnost, tvar, význam*. Praha: Academia, 2004. 120 s. ISBN 80-200-1193-5.
4. КУЗНЕЦОВ, С. А.: *Большой толковый словарь русского языка*. Санкт-Петербург: Норинт, 2008. 1536 с. ISBN 978-5-7711-0015-9.
5. ЛОГАЧЕВ, К. И.: *Православный библейский словарь*. Санкт-Петербург:

Северо-Западная Библейская Комиссия, 1997. 697 с. ISBN 5-88269-002-1.

6. МОВЛЕВА, Н. С.: *Малый православный толковый словарь*. Москва: Дрофа, 2008. 529 с. ISBN 978-5-358-05512-4.
7. ТИХОНОВ, А. Н.: *Словообразовательный словарь русского языка*. Том I. Москва: Русский язык, 1985. 856 с. Bez ISBN.
8. ТИХОНОВ, А. Н.: *Словообразовательный словарь русского языка*. Том II. Москва: Русский язык, 1985. 888 с. Bez ISBN.
9. ФАСМЕР, Макс: *Этимологический словарь русского языка*. Том I. Москва: Прогресс, 1971. Bez ISBN.
10. ФАСМЕР, Макс: *Этимологический словарь русского языка*. Том II. Москва: Прогресс, 1971. Bez ISBN.
11. ФАСМЕР, Макс: *Этимологический словарь русского языка*. Том III. Москва: Прогресс, 1971. Bez ISBN.
12. ФАСМЕР, Макс: *Этимологический словарь русского языка*. Том IV. Москва: Прогресс, 1971. Bez ISBN.

Internetové zdroje

1. BAUDIŠ, Jan: *O pojmu „blahodat“*. [online]. Dostupné z: [«http://www.orthodoxia.cz/blahodat»](http://www.orthodoxia.cz/blahodat), dne 2012-04-08.
2. CHILANDAREC, Sáva: *Kniha o Svaté Hoře Athonské*. [online]. Dostupné z: [«http://www30.us.archive.org/stream/knihaosvathoea00chil/knihaosvathoea00chil_djvu.txt»](http://www30.us.archive.org/stream/knihaosvathoea00chil/knihaosvathoea00chil_djvu.txt), dne: 2012-04-08.
3. KARPOWICZ, Jiří: *Vysvěcení nové pravoslavné svatyně sv. Nikolaje v Kralových Varech*. [online]. Dostupné z: [«http://www.pravoslavi.cz/info/chram-aberg.htm»](http://www.pravoslavi.cz/info/chram-aberg.htm), dne: 2012-03-10.
4. MUŽÍK, Miroslav: *Liturgická činnost svatého biskupa Gorazda, východiska, koncepce, cíle*. [online]. Dostupné z: [«http://orthodoxia.cz/gorazd/liturgicka»](http://orthodoxia.cz/gorazd/liturgicka)

koncepce», dne 2012-04-08.

5. PEČENÁ, Marika: *Ikony a jejich symbolika*. [online]. Dostupné z: «<http://www.pravoslavnacirkev.cz/ikony.htm>», dne 2012-03-08.
6. ŘOUTIL, Michal: *Teofan Zatvornik: Povzbuzení k duchovnímu životu*. [online]. Dostupné z: «<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2005-5/Teofan-Zatvornik-Povzbuzeni-k-duchovnimu-zivotu.html>», dne 2012-04-08.
7. *Pravoslavný katechismus, díl V. O bohoslužbách* [online]. Dostupné z: «<http://pravoslavi.cz/katechismus/v.html>», dne 2012-04-10.
8. *Ikona: obraz pravoslavného života*. [online]. Dostupné z: «ikonapress.cz», dne 2012-03-17.
9. *Portál časopisu „Hlas Pravoslaví“*. [online]. Dostupné z: «www.hlaspravoslavi.cz», dne 2012-03-15.
10. *Wikipedie, otevřená encyklopedie*. [online]. Dostupné z: «http://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%AD_strana», dne 2012-04-22.
11. *Схема архитектурных деталей православного храма*. [online]. Dostupné z: «<http://mari.eparhia.ru/churches/hram/>», dne 2012-02-10.
12. *Устройство православного храма*. [online]. Dostupné z: «<http://old-ru.ru/prav.html>», dne 2012-02-10.
13. *Этимологический словарь русского языка Крылова*. [online]. Dostupné z: «<http://krylov.academic.ru/>», dne 2012-03-15.
14. *Этимологический словарь русского языка Семенова*. [online]. Dostupné z: «<http://semenov.academic.ru/>», dne 2012-03-15.

Osobní korespondence

1. jer. Mgr. Jan BAUDIŠ - duchovní správce pravoslavné církevní obce Jihlava
2. archimandrita ThDr. Marek KRUPICA, Th.D. - duchovní správce pravoslavné církevní obce Litoměřice
3. jer. Mgr. Karel PODRACKÝ - duchovní správce pravoslavné církevní obce Olbramovice
4. prot. Mgr. Libor RACLAVSKÝ - duchovní správce pravoslavné církevní obce Přerov

Přílohy

Příloha č. 1 Rusko – český terminologický glosář

A

агнец
-нца; *м.*

beránek

алтарь
-я; *м.*

oltářní prostor

амвон
-а; *м.*

ambon

аналой
-я; *м.*

analoj

антиминс
-а; *м.*

antimins

апсида
-ы; *жс.*

apsida

артос
-а; *м.*

artos

B

венцы
(устар.) венец, -нца; *м.*

koruny

врата
врат; *мн.*

dveře

дьяконские врата

diákonské dveře

царские врата

královské dveře

Г

горнее место

-а; *мн.* места, мест, -ам; *ср.*

horní místo

губка

-и; *мн. род.* -бок, *дат.* -бкам; *ж.*

houbička

Д

дароносица

-ы; *ж.*

daronosice

дарохранительница

-ы; *ж.*

darochranitelnice

дикирий

-я; *м.*

dikirij

дискос

-а; *м.*

diskos

Е

евангелие

-я; *ср.*

evangelium

епитрахиль

-и; *ж.*

epitrachil

Ж

жезл

-а; *м.*

žezlo

жертвенник

-а; *м.*

žertveník

З

завеса
-Ы; *жс.*

opona

звезда
-Ы; *жс.*

hvězdice

звонница
-Ы; *жс.*

zvonice

И

икона
-Ы; *жс.*

ikona

запрестольная икона

zaprestolní ikona

иконостас
-а; *м.*

ikonostas

индия
-И; *жс.*

indicie

К

кадильница
-Ы; *жс.*

kadidelnice

камилавка
-И; *мн. род. -вок, дат. -вкам; жс.*

kamilavka

капелла
-Ы; *жс.*

kaplička

катасаркий
-Я; *м.*

katasarka

кафедра
-Ы; *жс.*

biskupské křeslo

киот
-а; *м.*

kivot

клирос
-а; *м.*

kliros

КОВШ -а; <i>м.</i>	kovšík
КОЛОКОЛ -а; КОЛОКОЛА; <i>м.</i>	zvon
КОЛОКОЛЬНЯ -и; <i>мн. род.</i> -лен, <i>дат.</i> -льням; <i>ж.</i>	zvonice
КОПИЕ -я; <i>ср.</i>	kopí
КРЕСТ -а; <i>м.</i>	kříž
наперсный крест	náprsní kříž
напрестольный крест	naprestolní kříž
КРЕСТИЛЬНЯ -и; <i>ж.</i>	křtitelnice
КРОПИЛО -а; <i>ср.</i>	kropenka
КУПЕЛЬ -и; <i>ж.</i>	křtitelnice
КУПОЛ -а; <i>мн.</i> КУПОЛА, -ОВ; <i>м.</i>	kopule i kupole

Л

ЛАВРА -Ы; <i>ж.</i>	lávra
ЛАМПАДА -Ы; <i>ж.</i>	lampa
ЛОЖЕЧКА -и; <i>мн. род.</i> -чек, <i>дат.</i> -чкам; <i>ж.</i>	lžíce

М

меч духовный
-а; м.

duchovní meč

мирница
-ы; ж.

myrnice

миро
-а; ср.

myro

митра
-ы; ж.

mitra

монастырь
-я; м.

monastýr

Н

набедренник
-а; м.

nábederník

неф
-а; м.

chrámová loď

О

омофор
-а; м.

omofor

орарь
-я; м.

orár

орлец
-а; м.

orlec

П

панагия
-гии; ж.

panagie

паникадило
-а; ср.

panikadilo

паперть -и; <i>жс.</i>	vnější předsín
пилястра -ы; <i>жс.</i>	pilastr
подрясник -а; <i>м.</i>	podrjasnik
подсвечник -а; <i>м.</i>	svícen
покров -а; <i>м.</i>	pokrovec
покровцы -ов; <i>мн.</i>	pokrovce
поликандилы -о; <i>мн.</i>	polykandila
портал -а; <i>м.</i>	portál
поручи -ей; <i>мн.</i>	narukávníky
посох -а; <i>м.</i>	archijerejské žezlo
потир -а; <i>м.</i>	kalich
пояс -а; <i>мн.</i> пояса ; <i>м.</i>	pás
престол -а; <i>м.</i>	prestol
придел -а; <i>м.</i>	boční oltář
притвор -а; <i>м.</i>	předsín
просфора -ы; <i>мн.</i> просфоры , <i>род.</i> -фор, <i>дат.</i> -ам; <i>жс.</i>	prosfora
пустынь -и; <i>жс.</i>	pustyně

Р

риза
-ы; жс.

ризница
-ы; жс.

рипида
-ы; жс.

ряса
-ы; жс.

říza

říznice

ripida

rjasa

С

саккос
-а; м.

семисвечник
-а; м.

скуфья
-и; мн. род. -фей, дат. -фьям; жс.

собор
-а; м.

кафедральный собор

солея
-и; жс.

стихарь
-я; м.

sakos

sedmiramenný svícen

skufie

chrám

katedrální chrám

solea

stichar

Т

трикирий
-я; м.

trikirij

Ф

фелонь
-и; *жс.*

felon

фронтон
-а; *м.*

fronton

Х

хоругвь
-и; *жс.*

korouhev

храм
-а; *м.*

chrám; střední část chrámu

кладбищенский храм

hřbitovní chrám

приходский храм

farní chrám

ставропигиальный храм

patriarší chrám

Ц

церковь
-кви; *мн.* церкви, церквей,
церквам и церквям; *жс.*

chrám

приходская церковь

farní chrám

Ч

часовня
-и; *мн. род.* -вен, *дат.* -вням; *жс.*

kaple

Пříloha č. 2 Уspořádání оltářního пространства

Zdroj: <http://old-ru.ru/prav.html>

Těla a Krve Kristových – z kalicha větinou. Dále je použit olej, který na konci liturgie či po liturgii přetřepává svate Dary z kalicha a vypichuje jež vodou. Tato liturgická žebra byla korova – rozdělná nebo sarkofa – může být zdobená, na jednom konci má většinou kráček.

anapausta myšlenka, myšlenka. Vyznam je pomekud rozkořisany. Především by to mela být nadabka na svate myra. Často se jim myslí trnblhka, v mž jsou utěžny pře nádoby s Křesimí oleji – v jedné je „olej radost“ pro první pomazání těsně před samotným Křesimím pomazáním (teno olej používá sám kněz) a v druhé je „svate myra“, kterou je hořed po křtu pomazává novokřtěnci. Dále jsou v této nadabce dva stěžečky (pro každé oleji jedné, pro myru se někdy používá i kovová větinka). Tato trnblhka má tři nežl podšpy, ke křtu také se jí mozo, říká křesťanský jásňál. Pozor – často se však nazve myšlenka používá mo nádobou na olej pocházející např. po liturji při křtení (při sňech, vinné oleje, pomazání tímto olejem se často hovorově říká „myra“ nebo „liturji“ (i když se myra má spolekčeno), a proto se této nádobe na olej říká myšlenka (tam přebývá koveňho kalicha umístěného na malém talířku a impregno s tím spoječeno).

myra, svate myra. Slovo „myra“ znamená vonný olej. Teno křem používáme v několika soustavách. 1.) V liturgickém pomazání je „svate myra“ posvěcený vonný olej (v římu, kat. se říká křem, chrčim, maderie pro vykonávání svate Tajny myropomazání, která se v pravoslavné církvi koná hned po křtu, takže většim pravoslavné pokřtění jsou zároveň i myropomazání. Myropomazání (v římu, kat. církvi se říká birmování) je svate Tajna a uděluje se jí „svatí dani Duchu, Světlo“. Svate myra máze posvětit pouze biskup (v praxi to konají iarchierové; obedi světoři myru se koná jednou do rka, v praxku většim vždy před paschou se myro postřípá přirovou a na velký čtvrtěk je posvěcováno). 2.) Dále se ještě pojem myro používá pro vonné oleje. Jímž se v době Křesimí pomazala těla zasmých při pohřbu, myrem se mazaly i vonné věci, jímž ozkořil ředu Kristovo Někodem a Josef při pohřbu; myro nosí ženy časne z nana pruhlo dne po sobote ke hrobě, aby pomazaly ředu Kristovo (proto se jim říká „myrovosice“). 3.) A myrem ještě nazývame vonny oleji, který zahrnce prýši z křesťanských řkou či ostatků světořů (viz myrovosice).

myra Ořek. Kralovský koberček s vyobrazením dvouhlavé byzantské orlice. Používá se při archiepijské kbošlužbe a přislubující jej lidstvo bna, které má veš biskup.

myraček Pantaflo. Chránový list. Bývá ozdobný, většim mosený a medobromený a zarřevý na dnem řezán z krpole. V Řecku (na rozdíl od Řecku) často nedejva im dnos velkřimlčím, ale svra se na nem svraem (libova v monastřech). V Řecku se při stavěních bohobůžbě rozdělává, takže opouje mal lidvami větrící křily.

myračnická (myračnická nevěra) Pšístec. Představuje pohřbení plinu, do něhož bylo zavřeno mrtvé tělo Kristovo. Jako liturgický přednět je pšístec křemou mnamalovonou na plně, která se používá při bohobůžbě velkého páku a velké soboty. Na křem je zobrazeno zsmně tělo Páně, ležící, sejmuté z kříže; někdy jsou kolem těla zobrazeny ještě zmmocené osoby, které byly ukržovány a pohřbeny přimou, které se klade na stolek či zřesimí trnblu; tomuto mstu se říká ředa. Bůží hrob. Vynášen pšístec symbolizuje smrti Páně z kříže a jeho pohřbení. V Řecku křivky je ještě ledem odřezá, kdy se s pšístcem uloženou zřesimí křivou (čili schránce se stěškou na stupěto), který nesou vybraní věřící na nramenu, pínaje po mste či v případě vesnice i naza poli a prvují se pohřbení pšístce. Pšístec uložene v církvi se většim přikrývá pokrskem a plinu jí. Před hlavu posadim bohobůžbu (o plinoci z velké soboty na neděli) se pšístec odnáší do oltáře, klade se na svate přesto a záe zřesimí uá do dne před Nanebevstoupením Páně (které se slavuje 40. den po Páse). Pšístecí je někdy nazýváno tzv. Turmské plinu, což je dočasně prve pohřbení plinu, na mž se dočasně ořské mrtvob. Tělo Páně ležící je možné, že liturgický používání pšístce vznikla jako napodoběnná takto převlořeno pohřbení plinu v době, kdy bylo ještě přechlořeváno na byzantském Východě; odkud je ukřáli křžáci a dnes je v Turmku.

myračnická	svěcen
myrační	Pokrovce, Liturgické pokrývky, jímž se na závěe proskomádii přikrývá ořkos, na mž se hředece, a kalich. Zřesimí pokrovce jsou tř: dle mlie (m kalich) a jedna větší pokrývka se soukone kalich s úkosem).
myra (kostýl)	Pokrovce, tzv. Aet. Liturgická pokrývka, jíž se pokrývá diskos i kalich ingetnou.
myra (čvanu)	Kalich. Čis. Myslí se liturgický kalich, používány po uchastni.
myra (kuzera, esep)	Křida. Je to křemou se zobrazovaním andělů, která je umístěna na dříti výše. Křidly složů při liturji jako vějíř – ukládání jimi otvírají diskos a kalich.
myra (koveč)	Korobek

myra Oltář. Oltářní přesto. V pravoslavné církvi se tomu mstu za křosksem říka pšíst „olář“, ale myslí se tím to, čemu se na západě říká „křesim“ (někde se iody většim o samoty oltářní stůl, jímž se v pravoslavné církvi „svatí přesto“, přesto = trn, myslí se trn Boží“, je však máno posodit z kontextu, zda jde o řadu církvněho přostoru nebo o stůl).

myra Ambon. Kazatelna. Bývá to výřezek vyřezaného oltářního přostoru před křosksem směřenou do církvně lode. Teno výřezek je před křosksem brenou a má většim pološkřimový nádos. Často vede z ambonu na horní církvně podšpy nekobě schůdků. Když ne není stůl, když de evangelium a když kláže v Řecké církvi bývá prave někdy rcedu odřesimí. Z ambonu nesmí sít ani jímek promlouvat nádos, kde mohí vyšší křesťské světoři (proto mšči křemí, např. zřesimě, dnu uprostřed církvi nebo pod ambonem).

myra apsida

myra (kuzera, esep) Diákonské dvete. Jsou to dvete boční dvete v křosksem (středim většim dčvřim se říka „křoskská brenu“). Severním bočním dčvřim vychází diakon z oltáře před křosksem předlásek ekvane; jřemim bočním dčvřim pak vychází zpět do oltáře.

myra (kuzera) Horní msto (dosl. vyššé msto). Takce říká nepřivědočím mstu vedřem.

myra (kuzera) Je to v oltářní přestoř za svatým přestolem. Mže zde být desko pro biskupa. Na horním mste stojí (či sedí) záde biskup, když se při liturji do protámen a episkop; klže při liturji mdy na samotném horním mste mesty, ale psaví vždy alespoň o křosk vedle horního msta (pokud je na horním mste křesimio pro biskupa, je zkořim obýčjen křoskšim jřemim zapovězeno uscedit zde).

myra (kuzera) Žertevník. Ošstní stůl. V liturgickém nazovětoř se tím myslí mstě stůlek (upravuje podobně jako přesto) umístěný v oltářní vřevě (poblíž severního dčvřim). Na tomto vedřim stole se koná proskomádie. V řimim slova amstu se křemim žertevník používá zvlášť ve starší mské liturji. Jako pojem pro přestoř, oltáře, ošstní stůly věšim dčvřim a všech nábožensví – či obecně jako msto, kde se přináší obři.

myra (kuzera) křoskšim

myra (kuzera) křoskšim. Zvláštní stěna oděšující oltář od církvně lode. Je počte trnčí samocvorné řadu ozoběna křemou a jsou v ní vždy třeje dvete (dvou boční – severní a jřim, tzv. diakonská – a jedny sšši uprostřed). Mzem se říka „křoskšim brenu“ čili „církvě dvete“ nebo „svate dvete“. Vpravo od křoskšim vřim bývá vždy křem Spšístce, vlevo od nich křem Bohobůžbe. Dále bývá v křoskšim křem světoř či svatky, kterým je dčvřim zasvěcen. Někdy bývá řadu křem – většim tzv. svatková (křem litavých církvních svatků). Někdy je řadu více řadu sřem a je jím např. ještě protivocí řadu mst. V době baroka se křoskšim stavěly větše vysoké. křoskšim je typickou součástí pravoslavného církvnim.

myra církvně lode

myra Církvně přestoř. Věšší přestoř. Některé obřady by se mdy konaly zde. Také je to mstě škerovadiské katechumenů a kajčimů.

myra křesimio, svatý přestoř (čili trn – myslí se křimov). Oltářní stůl. Nejposvátnější msto církvnim. Je posvěcován většim při světořm dčvřim, obkřem do liturgických oděví, pokrýv zdobeným obrasem. Bývá na něm uloženo hřevě; exangladiť se zřesimí vřizek, pod nim složeny antunnis, dále napřesimí křž a dčvřimchytčice. Do přestolu bývají při jeho světořm uloženy osakty svatých. Bývá hnd dčvřimě nebo zřemě.

myra přestoř

myra předstá. Některé obřady by se mdy konaly zde. Také je to mstě škerovadiské katechumenů a kajčimů.

myra Rězane. Mřim. Kde jsou v církvi utěženy tře – bohobůžbař roucha (bývá na prave častí oltářního přostoru). Zde také dčvře státi diakon, pokud zrovna nekonalil svou službu na jiném mste církvnim. (V římu, kat. církvi sřesimě)

myra (kuzera) Sedmivřec. Sedmivřec. Svěcen. Srvá se v pravoslavném církvi za svatý křosk. Vysvětluje se hřevě v Řecké církvi, kde se používá jezuzalský dčvřim. V Řecké církvi, kde se užívá dčvřim Kostantinopolský, sedmivřecik za přestolem bři desnatý (tč zase jsou tam mntě alespoň dvě samosvate svče umístěné vlevo a vpravo vsadu na přestolu nebo za nim).

myra Sotl. Vysvěcené msto na nářž je oltářní přestoř pokrýváje v Řecké církvi ještě křosk.

myra křosk. Od církvně lode řadu křoskšim. Tče tčdy čkodi před křoskšim po hornu zřesimě mste, jímž se po celé jeho dčvře přes šši církvní řadu sodej. Typově ze sodej vřibila před křoskšim brenou do církvně lode výšupě.

myra (kuzera)	Korobek
myra (kuzera)	Korobek

bohoslužebnými rouchy, i mimo bohoslužbu.

noyvu (noyvwinnu) narukovníky (ř epimantika). Součást liturgického roucha všech duchovních vyššího kněžského svěcení. Jsou ozdobeny zlatem a červenou křížem. Obepínají zápěstí a svazují lamy rukávů k rukám. Symbolizují pouť, jímž byl svátost Pan Jezus Kristus. Rukské slovo „pomeč“ vyjadřuje, že kříž se uchová Kristem věstí kankolvi a porouči se (ř) odevzdává se) do Kristu.

noyve Žezlo, hůl. Bývá věšinou dřevěná; nakonec ozdoben křížem. Připomíná pasýfke, resp. „dobroho pasýfke“, jímž je Kristus. Vzor všech církevních pasýfku. Je to znak mozi arcidieceze nebo spíše monastýru (ř igumena či archimandry). Na rozdí od žezla používáno při liturgii je měče zdobeny (spíše prosy). Učten pro běžné používání; archiepy s ním obdvi mimo liturgii.

noze Pás. Součást kněžského a biskupského liturgického roucha. Je to vždy muž brkatové látky, ozdobené křížem, který se vzadu sváže (ř) neni to např. provaz). Přepásává epimantia (ř Fin. kat. čingulum).

puu Bohoslužebné obličejní řez, Posvátná liturgická roucha, která se oblékají jen pro bohoslužbu a neni se do nich odřvat, kdo neni vysvěcen. (ř Fin. kat. ornata)

puca

Růsno.

cazose sarkos (od ř. sarkos – pýtel, souvisí s hčer – oděv z pytloniny). Součástí biskupského liturgického roucha. Má široké kralie rukávy, je na bocích sepnuty kraliely – rolničkami, které symbolizují zvesování slova Bozho. Svrchní bohoslužebné roucho, které nosí biskupové místo řebnu (původně to byla součást církevního roucha, kterou sni oblíbenou konstantinopolsí patriarchové jen tihet do řeka na hlavni svatky ve 14. – 15. stol. předtíž prvo nosí sarkos na všechny patriarchy a metropolitny; v 15. století se objevuje na Rusi jako obličejní metropolitní a v 1. 1589 i patriarchy; v 17. století je to forma vyznamenaní pro některé arcibiskupy; od 1. 1705 je obecnou součástí roucha všech biskupů). V církevnímu používání symbolizuje kraliovský purpur, do něhož byl Pan Ježíše posvátně jako „kni žitř“ obličej ruskými vojáky (Jan 19,2-5), a biskupovi má stále připomínat používání a pokora Kristova.

cašvnu škarfe (od ř. skšvno, ešeo). Pokryvka hlavy. Vsedni pokrývka hlavy všech pravoslavných duchovních osob na všech literarických sloupih a povolání. Tvar má okrouhlý, je měkká, černá. Lze ji složit (řalová sametová škarfe se v Rusku začali dává jako horní vyznamenaní) řdruhá v poňadí po náhledníků/ osobám bílého duchovenstva od 1. 1797).

cazozpa šičar. Dřevěná košile (od řeka až k zemi). Součástí liturgického roucha všech duchovních vyššího kněžského svěcení. Kněžský a biskupský šičar (podřizník) má úzké rukávy, je prosy, z hladké látky; diákonský má široké rukávy, je brkatový, zdobeny. Ozdobný šičar mohou nosit i přisluhující. Symbolický zobrazuje „řezu spasy“ (ř 61,10). (ř Fin. kat. alba, tunika)

čezano řeton. Svrchní součást kněžského liturgického roucha. Má podobu souhrnného pláště, je to větší kral z brkatové látky, který má upravené okraje pro hlavu. Vepředu splyvá kral na prsa či k břichu, vzadu splyvá pod kolena. Kdoysi to byla součást bohoslužebného roucha i pro biskupy.

Anotace

Příjmení a jméno autora:	Tardonová Michaela
Název katedry a fakulty:	Katedra slavistiky, filozofická fakulta
Název diplomové práce:	Problematika překladu religiόzní terminologie (na materiálu ruštiny a češtiny)
Vedoucí diplomové práce:	Doc. PhDr. Zdeňka Vychodilová, CSc.
Počet znaků:	129 020
Počet příloh:	3
Počet titulů použité literatury:	37
Klíčová slova:	Překlad, odborný překlad, bezekvivalentnost, křesťanství, pravoslaví, pravoslavná terminologie, náboženské stavby, bohoslužebné předměty, bohoslužebná roucha.

Daná práce nese název Problematika překladu religiόzní terminologie (na materiálu ruštiny a češtiny). Je rozdělena do šesti kapitol, které se dále člení na podkapitoly. V první kapitole je popisováno křesťanství a pravoslaví na našem území. Druhá kapitola se zabývá teorií překladu. Ve třetí kapitole je rozdělena religiόzní terminologie do pěti skupin. Čtvrtá kapitola se věnuje slovtvorné analýze vybraných termínů. Pátá kapitola se těmto výrazům věnuje z hlediska etymologie. Šestá kapitola se zabývá konkrétními problémy překladu ruské terminologie do češtiny. Kromě těchto kapitol práce obsahuje úvod, závěr, české a ruské resumé a přílohy.